

**Tunnekasvatus osana
varhaiskasvattajan
asiantuntijuutta**

Tunnekasvatusselvitys päiväkodin työntekijöille

Susanna Raunio

Opinnäytetyö

Toukokuu 2017

Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala

Sosionomi (AMK), sosionomin tutkinto-ohjelma

Tekijä(t) Raunio, Susanna	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Päivämäärä Toukokuu 2017
	Sivumäärä 82	Julkaisun kieli Suomi
		Verkkojulkaisulupa myönnetty: x
Työn nimi Tunnekasvatus osana varhaiskasvattajan asiantuntijuutta Tunnekasvatusselvitys päiväkodin työntekijöille		
Tutkinto-ohjelma Sosionomin tutkinto-ohjelma		
Työn ohjaaja(t) Raija Lundahl		
Toimeksiantaja(t) Päiväkoti Kädenjälki		
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyö toteutettiin kehittämistyönä ja sen tavoitteena oli selvittää Uuraisilla sijaitsevan päiväkotin Kädenjäljen työntekijöiden käsityksiä siitä, mitä tunnekasvatus heille tarkoittaa ja minkälaisina he kokevat omat tunnekasvatustaitonsa. Opinnäytetyön tarkoituksena oli saada päiväkodin työntekijät pohtimaan tunnekasvatukseen liittyviä asioita osana omaa ammatillista osaamistaan sekä asiantuntijuuttaan.</p> <p>Kehittämistyö toteutettiin tekemällä tunnekasvatuskysely päiväkodin työntekijöille huhtikuussa 2017. Kysely sisälsi puolistrukturoituja kysymyksiä, ja niihin vastasi yhteensä 7 yhteistyöpäiväkodin työntekijää. Aineisto analysoitiin teemoittelua käyttäen. Vastausten pohjalta esiin nousi keskeisiä teemoja sekä tuli ilmi myös työntekijöiden tyytyväisyyden taso omia tunnekasvatustaitoja kohtaan.</p> <p>Selvityksen vastausten ja tulosten perusteella syntyi päiväkodin työntekijöille tunnekasvatuskäsikirja, jossa on koottu materiaalia tunnetaitoihin ja -kasvatukseen liittyen. Käsikirjan avulla työntekijät saavat lisää keinoja omien tunne- sekä tunnekasvatustaitojen tarkasteluun ja arviointiin, omien tunteiden tunnistamiseen kasvattajana toimiessa sekä tunnekasvatustaitojen kehittämiseen ja tunnekasvatuksen ammatillisena kasvamiseen.</p>		
Avainsanat (asiasanat) varhaiskasvatus, tunnekasvatus, tunnetaidot, tunteiden säätely, asiantuntijuus		
Muut tiedot Liitteenä tunnekasvatuskäsikirja (34 sivua)		

Author(s) Raunio, Susanna	Type of publication Bachelor's thesis	Date Toukokuu 2017 Language of publication: Permission for web publication: x
Title of publication Emotional education as a part of early childhood educators' expertise. Emotional education inquiry to employees		
Degree programme Degree programme in Social Services		
Supervisor(s) Raija Lundahl		
Assigned by Kädenjälki		
Abstract <p>The purpose of this thesis was to examine the viewpoints of the employees of Kädenjälki day-care centre about what emotional education means to them and how they experience their emotional education skills. The aim of this thesis was to get the employees to reflect emotional education as a part of their occupational know-how and expertise.</p> <p>The development work was executed by creating an inquiry to the employees of Kädenjälki in Uurainen in April 2017. It contained semi-structured questions. Seven employees answered to the questions. The material was analyzed by using thematising as a method. There were certain themes that popped out from the answers. Also the level of the employees' satisfaction towards their emotional education skills appeared from the answers.</p> <p>As a result of the development work and based on the answers of the employees, there came out this handbook of emotional education. There has been gathered some material for the employees about emotional education. The purpose of this handbook is to give more information and means to reflect and evaluate emotional education skills, to recognize own emotions as educator, to develop the emotional education skills and to grow as emotional educator.</p>		
Keywords/tags (subjects) emotional education in early childhood education, emotional education skills, expertise		
Miscellaneous Appendix: Guidebook (34 pages)		

Sisältö

1	JOHDANTO	3
2	VARHAISKASVATUS	4
2.1	Varhaiskasvatus käsitteenä	4
2.2	Varhaiskasvatuksen säädöksiä	5
2.2.1	Varhaiskasvatuslaki	5
2.2.2	Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet	6
2.3	Varhaiskasvatuksen paikallisia säädöksiä	9
2.3.1	Uuraisten kunnan varhaiskasvatussuunnitelma	11
2.3.2	Päiväkoti Kädenjäljen varhaiskasvatussuunnitelma	12
3	TUNNEKASVATUS	14
3.1	Tunnekasvatus käsitteenä	14
3.2	Tunnekasvatus varhaiskasvatuksen sisältönä	15
3.2.1	Tunnekasvatus varhaiskasvatuslaissa	17
3.2.2	Tunnekasvatus varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa	18
3.2.3	Tunnekasvatus varhaiskasvattajan työn sisältönä	19
4	ASiantuntijuus	24
4.1	Asiantuntijuus käsitteenä	24
4.2	Asiantuntijuus varhaiskasvatuksessa	26
5	TUNNEKASVATUSKÄSIKIRJA KASVATUSTYÖN AVUKSI	31
5.1	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet	31
5.2	Aineiston kerääminen ja analysointi	32
5.3	Tunnekasvatuskäsikirjan tarkoitus ja sisältö	35
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	37
	LÄHTEET	41
	LIITTEET	43

Liite 1. Vastausten analysointi	43
Liite 2. Tunnekasvatuskäsikirja päiväkotiin	46

KUVIOT

Kuvio 1 Tunteiden ilmaisemisen ja säätämisen kehittyminen osana ihmissuhteissa toimimista varhaiskasvatusiässä (Kokkonen 2010, 83.).....	21
---	----

Kuvio 2 Varhaiskasvatuksen ammatillisuuden rakentuminen. (Hujala 1998, 108.).....	30
--	----

1 JOHDANTO

Valitsin opinnäytetyöhöni näkökulman, jonka tarkoituksena oli saada uuraislaisen päiväkotikädenjäljen työntekijät miettimään tunnekasvatusta osana omaa ammatillisuutta ja asiantuntijuutta. Halusin selvittää muun muassa, mitä tunnekasvatus tarkoittaa juuri näille työntekijöille, minkälaisina työntekijät kokevat omat tunnekasvatustaitonsa ja minkälaisia ominaisuuksia hyvällä tunnekasvattajalla heidän mielestään on.

Opinnäytetyö on kehittämistyö, jonka tuotoksena syntyi tunnekasvatuskäsikirja työntekijöille. Työntekijöiden näkemykset tulivat esille tunnekasvatuskyselystä. Kysely sisälsi puolistrukturoituja kysymyksiä. Kyselyn purussa käytin teemoittelua, jonka pohjalta vastauksista nousi esille keskeisiä teemoja. Vastausten perusteella kävi ilmi työntekijöiden suhtautuminen omiin tunnekasvatustaitoihinsa. Vastauksista selvisi myös minkälaista tunnekasvatukseen liittyvää lisätietoa ja osaamista työyhteisöön kaivataan.

Tunnekasvatuskäsikirjassa käsitteelin kyselyn vastausten pohjalta nousseita tarpeita sekä näkökulmia tunnekasvatukseen ja henkilöstön kehittämiseen liittyen. Käsikirjan avulla työntekijät saavat lisää keinoja omien tunnetaitojen sekä tunnekasvatustaitojen tarkasteluun ja arviointiin, omien tunteiden tunnistamiseen kasvattajana toimiessa sekä tunnekasvatustaitojen kehittämiseen ja tunnekasvatuksen ammatillisena kasvamiseen.

Varhaiskasvatuksen kehittäminen on itselleni tärkeä aihe, koska Suomessa varhaiskasvatuksessa on edelleen paljon kehittämistarpeita. Vielä tänä päivänä näkään Suomessa käyty pedagoginen keskustelu ei ole osoittanut, että vallitsisi vahvaa visiota siitä, mitä varhaiskasvatus ja sen tavoitteet sekä sisällöt ja ennen kaikkea merkitys pienille lapsille ovat. (Heinonen, Iivonen, Korhonen, Lahtinen, Muuronen, Semi & Siimes 2016, 9.)

2 VARHAISKASVATUS

2.1 Varhaiskasvatus käsitteenä

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan kokonaisuutta, joka muodostuu lapsen kasvatuksesta, hoidosta sekä opetuksesta. Tämä kokonaisuus on suunnitelmallinen ja tavoitteellinen, ja painottaa erityisesti pedagogiikkaa. Varhaiskasvatuksen ensisijaisena tavoitteena on edistää lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia tukemalla lapsen kasvua, kehitystä sekä oppimista. (Varhaiskasvatus. N.d.)

Jokaisella alle kouluikäisellä lapsella on oikeus saada varhaiskasvatusta. Varhaiskasvatus voi olla joko kunnan tai yksityisen palvelun tuottajan järjestämää päiväkotitoimintaa tai perhepäivähoitoa. Lisäksi kunnissa voi olla muuta varhaiskasvatusta, kuten kerho- ja leikkitoimintaa. Tätä toimintaa järjestää kuntien lisäksi järjestöt ja seurakunnat. Kunnan tehtävänä on huolehtia siitä, että varhaiskasvatusta on saatavilla lasten ja perheiden tarpeen mukaisesti. (Mt.)

Varhaiskasvatus on osa kasvatus- ja koulutuspalveluja ja kuuluu opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalle. Opetus- ja kulttuuriministeriö vastaa varhaiskasvatuksen yleisestä suunnittelusta, ohjauksesta sekä valvonnasta ja lainsäädännön valmistelusta. Opetushallitus puolestaan laatii ja päättää valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, joiden pohjalta paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan. Tämän lisäksi jokaiselle lapselle laaditaan henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma päiväkodissa ja perhepäivähoidossa ammattihenkilöiden tekemänä. (Varhaiskasvatuspalvelut. N.d.)

Varhaiskasvatuksessa on turvattava, kunnioitettava ja edistettävä lasten oikeuksia, näin ollen varhaiskasvatuksella onkin suuri rooli lasten oikeuksien toteutumisessa. Kun päätetään varhaiskasvatusta koskevista asioista ja toteutetaan varhaiskasvatusta, on noudatettava juuri näitä lapsen oikeuksien sopi-

muksessa ja muissa ihmisoikeussopimuksissa turvattuja ihmisoikeuksia, perustuslaissa turvattuja ihmisoikeuksia unohtamatta. Lasten oikeudet tulee huomioida niin valtakunnallisissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, paikallisissa varhaiskasvatuuunnitelmissa kuin lapsen henkilökohtaisessa varhaiskasvatussuunnitelmassakin. Päiväkotien ja perhepäiväkotien kasvatuskäytäntöjen on oltava samalla viivalla lapsen oikeuksien sopimuksessa julistettujen määräysten kanssa. (Heinonen ym. 2016, 148.)

Varhaiskasvatukseen osallistumisesta päättävät vanhemmat tai muut lapsen huoltajat. Kunnan järjestämästä varhaiskasvatuksesta peritään maksu, joka määräytyy varhaiskasvatusajan, perheen koon sekä tulojen mukaan. Esiopetus on perheille maksutonta. Maksut yksityisen varhaiskasvatuksen puolella hinnoittelee palveluntarjoaja ja näihin kustannuksiin on mahdollista saada yksityisen hoidon tukea. (Varhaiskasvatuspalvelut. N.d.)

Kun varhaiskasvatusta suunnitellaan, toteutetaan ja arvioidaan, on lapsen mielipide ja toivomukset selvitettävä. Lapsen vanhemmille tai huoltajille on myös annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa lapsen varhaiskasvatukseen. (Mt.)

2.2 Varhaiskasvatuksen säädöksiä

2.2.1 Varhaiskasvatuslaki

Lasten päivähoidosta annetun lain (36/1973) nimi muuttui varhaiskasvatuslaiksi lainmuutoksella (580/2015), joka tuli voimaan 1.8.2015. Varhaiskasvatuslaki sisältää mm. varhaiskasvatuksen määrittelyä sekä varhaiskasvatuksen tavoitteet. Lakia sovelletaan kunnan, kuntayhtymän ja muun palvelun tuottajan järjestämään varhaiskasvatukseen, jota annetaan joko päiväkodissa, perhepäivähoidossa tai muuna varhaiskasvatuksen muotona. (Varhaiskasvatusta koskeva lainsäädäntö. N.d)

Varhaiskasvatuslaissa säädetään valtakunnallisista varhaiskasvatussuunnitelman perusteista, paikallisista varhaiskasvatussuunnitelman perusteista sekä lapsikohtaisista varhaiskasvatussuunnitelman perusteista. Näissä kaikissa on otettava huomion lapsen oikeuksien sopimuksessa turvatut oikeudet sekä muut lapsia koskevat oikeudet. Päätettäessä suunnitelmista, lapsen edun tulee olla ensisijainen harkintaperuste. Suunnitelmia tehdessä on arvioitava miten suunnitelmilla voidaan parhaiten tukea varhaiskasvatusta, joka parhaalla mahdollisella tavalla toteuttaa lapsien oikeuksia. (Heinonen ym. 2016, 79.)

Varhaiskasvatuslain asettamien määritelmien mukaan ammatillisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on muun muassa edistää lapsen kasvua, kehitystä sekä hyvinvointia, tukea lapsen oppimisen edellytyksiä, edistää elinikäistä oppimista, toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa pedagogista toimintaa, mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset, varmistaa oppimista edistävä, kehittävä sekä terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatusympäristö ja antaa kaikille lapsille yhdevertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen. (Mahkonen 2015, 103.)

Lisäksi laissa on määritelty tavoitteisiin lapsen yksilöllisen tuen tarpeen tunnistaminen, tarkoituksenmukaisen tuen järjestäminen, lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitojen kehittäminen, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen ohjaaminen, lapsen osallisuuden mahdollistaminen, kasvatuskumppanuuden toteutuminen lapsen parhaaksi sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan tukeminen kasvatustyössä. (Mts. 104).

2.2.2 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet

Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjataan varhaiskasvatussuunnitelman perusteilla, jotka koskevat koko Suomea. Näiden pohjalta laaditaan myös

paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat. Opetushallitus päättää varhaiskasvatussuunnitelman perusteista varhaiskasvatustilain mukaisesti. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tehtävänä on tuoda esille kunnan sekä päivähoiton yksiköiden varhaiskasvatusta ohjaavat periaatteet sekä toimintatavat. (Kanninen & Sigfrids 2012, 17.) Lisäksi varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tehtävänä on tukea ja ohjata varhaiskasvatuksen järjestämistä, toteuttamista ja kehittämistä sekä edistää yhdenvertaisen ja laadukkaan varhaiskasvatuksen toteutumista koko maassa.

(Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2016, 8.)

Varhaiskasvatustilain ohjaa varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden laatimista suurilta osin, sillä laissa on säädetty sekä lapsen oikeus varhaiskasvatukseen että varhaiskasvatuksen tavoitteet. Näitä perusteita on valmisteltu sidosryhmäyhteistyössä uusimpia tutkimus- ja kehittämistyön tuloksia hyödyntäen. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin kuuluu kolme osaa; valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma sekä lapsen henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma. (Mts. 8.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ovat oikeudellisesti velvoittava määräys, jota toiminnan tuottajan ja järjestäjän on noudatettava aina varhaiskasvatuksen suunnittelusta ja toteuttamisesta varhaiskasvatuksen arviointiin ja kehittämiseen asti. (Heinonen ym. 2016, 80).

Opetushallitus laati 18.10.2016 uudet varhaiskasvatussuunnitelman perusteet varhaiskasvatustilain mukaisesti. Paikalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, jotka on laadittu varhaiskasvatussuunnitelman mukaisesti, otetaan käyttöön 1.8.2017 alkaen. (VASU2017. N.d.)

Varhaiskasvatuksessa olevalla lapsella on varhaiskasvatustilain turvaama oikeus saada tavoitteellista ja suunnitelmallista kasvatusta, hoitoa ja opetusta. Näiden toteuttamiseksi laaditaan jokaiselle päiväkodissa ja perhepäivä-

hoidossa olevalle lapselle henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma. Tästä tulee ilmetä lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevat tavoitteet ja toimet sekä mahdollinen tuen tarve. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman lähtökohtana tulee olla lapsen etu ja tarpeet.

(Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2016. 10.) Lapsen henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma onkin yksi tärkeimmistä yksilötason kasvatusyhteistyön välineistä (Heinonen ym. 2016, 81).

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan yhdessä lapsen huoltajan kanssa. Suunnitelmaa varten tulee selvittää ja ottaa huomioon myös lapsen mielipide sekä toiveet. Tavoitteet, jotka nousevat lasten varhaiskasvatussuunnitelmista, otetaan huomioon kun suunnitellaan toimintaa ja kehitetään oppimisympäristöjä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadinnasta ja toteutumisen seuraamisesta sekä arvioinnista vastaa päiväkodeissa lastentarhanopettaja. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa tulee kuvata lapsen vahvuudet, osaaminen, kiinnostuksen kohteet sekä yksilölliset tarpeet. Tärkeää on että huoltajan ja henkilöstön näkemykset yhdistyvät. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2016, 10.)

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista on arvioitava ja suunnitelma tulee tarkistaa vähintään kerran vuodessa. Mikäli suunnitelman tarkistamiseen ilmenee jokin lapsen tarpeista johtuva syy, täytyy se tässä tapauksessa aina tarkistaa. Aloite suunnitelman tarkistamisesta voi tulla joko henkilöstöltä, muulta yhteistyöviranomaiselta tai lapsen huoltajalta. Kun lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa arvioidaan, arviointi kohdistuu erityisesti toiminnan järjestelyihin varhaiskasvatuksessa sekä pedagogiikan toteutumiseen. (Mts. 11.)

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa tulisi siirtyä lapsen arvioinnista kohti lapsilähtöistä suunnittelua, joka perustuu sosiokulttuuriseen teoriaan. Silloin lapsen konteksti tulee huomioiduksi ja lapsen suunnitelma kertoo tarinan mistä lapsi tulee, millainen hänen lähiympäristönsä on, millainen verkosto

hänellä on jne. Näiden seikkojen lisäksi varhaiskasvatussuunnitelmassa tulisi kuvata lasta yksilönä eli kuvailla mitä lapsi tekee mielellään, ja antaa esimerkkejä arjen sujumisesta kotona sekä päivähoitossa. Lisäksi suunnitelmaan voisi lisätä dokumentteja tehdyistä tehtävistä ja aihekokonaisuuksista. (Hujala & Turja 2016, 22.)

2.3 Varhaiskasvatuksen paikallisia säädöksiä

Paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan, ja varhaiskasvatus toteutetaan tämän pohjalta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 8.) Jokaisessa päiväkotiyksikössä tehdään suunnitelmat siitä, kuinka suositukset sekä tavoitteet siirretään käytäntöön (Kanninen & Sigfrids 2012, 17).

Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa on tärkeää huomioida paikallisen toimintaympäristön vaatimukset sekä erityispiirteet varhaiskasvatusta järjestettäessä. Paikallinen suunnitelma voidaan laatia joko järjestäjäkohtaisena, yksikkökohtaisena, ryhmäkohtaisena tai toimintamuotokohtaisena. Se voidaan laatia myös osittain koko kuntaa tai muuta järjestäjää koskevana ja osittain yksikkö- ryhmä- tai toimintamuotoisena. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma voi olla myös osa muuta kunnassa laadittavaa suunnitelmaa. (Heinonen ym. 2016,102.)

Kun laaditaan paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa, on otettava huomioon myös muut kunnassa laaditut lapsia ja perheitä koskevat suunnitelmat. Tällaisia ovat muun muassa perusopetuslain (628/1998) 15. pykälässä käsitelty opetussuunnitelma ja lastensuojelulain (417/2007) 12. pykälässä käsitelty lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämistä ja lastensuojelun järjestämistä ja kehittämistä koskeva suunnitelma. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 24-25.)

Paikallisesta varhaiskasvatussuunnitelmasta tulee ilmi varhaiskasvatuksen järjestäminen, millaista yhteistyötä tehdään eri toimintamuotojen välillä, siirtymäkäytännöt lapsen kasvun ja oppimisen polun osana sekä varhaiskasvatuksen arvoperusta ja paikalliset täydentävät näkökulmat, mikäli näitä on. Lisäksi suunnitelmassa tulee näkyä laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ja niihin liittyvät paikalliset toimenpiteet ja painotukset sekä se, miten varhaiskasvatuksen yleiset tavoitteet toteutuvat eri toimintamuodoissa. (Mts. 25.)

Uudistettu lainsäädäntö velvoittaa kuntaa, kuntayhtymää tai muuta palveluntuottajaa laatimaan varhaiskasvatussuunnitelmia paikallisella tasolla. Tämä koskee kuntia siitäkin huolimatta, että paikalliset olosuhteet saattavat erota huomattavalla tasolla eri puolella Suomea esim. varhaiskasvatuksen piirissä olevien lasten määrässä, palvelujen toimintamuodoissa tai tuottamistavassa. Lain mukaan onkin mahdollista tehdä useita paikallisia suunnitelmia eri toimintamuotoja koskien. Myös yksityinen palveluntuottaja voi laatia paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman ja tämän toimiessa useamman kunnan alueella, voi suunnitelma kattaa koko toiminnan, kunhan siinä on otettu huomioon koko toiminta-alueen paikalliset erityispiirteet. (Mahkonen, 2015. 48.)

Yksi paikallisen suunnittelun keskeinen tavoite on luoda yhteistyörakenteet varhaiskasvatuksen monialaista yhteistyötä varten. Suunnitelmassa on huomioitava yhteistyö varhaiskasvatuksen, opetuksen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon toimeenpanoon kuuluvia tehtäviä kunnassa hoitavien viranomaisten välillä. Lapsia ja perheitä koskevien palvelujen on muodostettava toimiva kokonaisuus. (Heinonen ym. 2016, 80-81.)

2.3.1 Uuraisten kunnan varhaiskasvatussuunnitelma

Uuraisten varhaiskasvatussuunnitelman mukaan varhaiskasvatus on prosessi, joka edistää lapsen kehitystä, kasvua sekä oppimista ja jossa lapsi on aktiivisena tekijänä. Lapsi toimii tietoisesti ja tavoitteellisesti suunnitellussa kasvua ja oppimisympäristössä yhdessä muiden lasten sekä aikuisten kanssa. Laadukas varhaiskasvatus tasoittaa lasten elinolosuhteista eroja ja tarjoaa näin ollen kaikille lapsille yhtäläiset mahdollisuudet kehittyä omien edellytysten mukaisesti. (Uuraisten varhaiskasvatussuunnitelma, 2005. 6.)

Uuraisten varhaiskasvatussuunnitelma kuvaa laadukasta varhaiskasvatusta seuraavien kriteereiden avulla. Lapsella on oikeus turvattuun elinympäristöön, huolenpitoon, hoitoon sekä kasvuun ja oppimiseen riippumatta asuinpaikasta, sosiaalisesta ja kulttuurisesta taustasta tai etnisestä alkuperästä.

Lapsi saa tarvittaessa erityistä hoitoa, kasvatusta ja opetusta. Kaikilla lapsilla on oikeus tulla hyväksytyksi ja erityiskasvatus toteutetaan Uuraisilla mahdollisimman pitkälle yleisten varhaiskasvatuspalveluiden yhteydessä. (Mts. 7.)

Varhaiskasvatuksen toiminta-ajatuksista ja varhaiskasvatuksen arvoista

Uuraisten varhaiskasvatussuunnitelma sanoo seuraavaa; aikuiset yhdessä ottavat vastuun lapsen lapsuuden vaalimisesta sekä turvallisesta kehityksestä ja kasvusta. Yhteistyö työntekijöiden kesken ja vanhempiin on avointa, kunnioittavaa ja perustuu luottamukseen, näin syntyy aito kasvatuskumppanuus.

Varhaiskasvatussuunnitelmaa toteutetaan monien yhteistyökumppaneiden kanssa. Keskeisiä arvoja varhaiskasvatuksessa ovat muun muassa turvallisuus ja rakkaus – lapsi kokee itsensä hyväksytyksi ja rakastetuksi sekä tulee kuuluksi ja kokee ilon ja turvallisuuden tunnetta. (Mts. 8.)

Uuraisten varhaiskasvatussuunnitelma painottaa myös leikin tärkeyttä. Leikki on lapsen luonnollinen ja keskeinen toimintamuoto. Varhaiskasvatus tarjoaa mahdollisuuksia leikkiin ja monipuoliseen toimintaan sekä muiden lasten kanssa vertaisryhmässä että aikuisten kanssa. Varhaiskasvatuksen tulee mah-

dollistaa lapselle turvallisten kiintymyssuhteiden kehittyminen, mikä on ihmisenä kasvamisen lähtökohta sekä hyvän kasvun ja oppimisen perusta. (Mts. 23.)

Kasvatuskumppanuuden toteutuminen on tärkeä osa Uuraisten varhaiskasvatussuunnitelmaa. Kasvatuskumppanuudella varhaiskasvatuksessa tarkoitetaan vanhempien sekä varhaiskasvatuksen toimijoiden tietoista sitoutumista toimimaan yhdessä niin, että lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista tuetaan mahdollisimman hyvin. Tämä edellyttää luottamusta, tasavertaisuutta ja kunnioittamista osapuolten välillä. (Mts. 9.)

Vanhemmilla on ensisijainen kasvatusoikeus ja vastuu ja he myös tuntevat lapsensa parhaiten. Varhaiskasvatuksen toimijoilla puolestaan on lasten kasvatuksesta ammatillinen tieto ja kokemus, jolla tuetaan vanhempia heidän kasvatustyössään. Eri tahojen toimijoilla on vastuu siitä, että kasvatuskumppanuus ja tasavertaisen yhteistyön edellytykset ovat olemassa. Kasvatuskumppanuuden lähtökohta on lapsen tarpeet ja etu ja siinä yhdistyy lapselle kahden tärkeän tahon eli vanhempien sekä muiden kasvattajien tiedot ja kokemukset. (Mts. 9-10.)

2.3.2 Päiväkoti Kädenjäljen varhaiskasvatussuunnitelma

Päiväkoti Kädenjälki on kädentaito- musiikki- ja liikuntapainotteinen yksityinen päiväkoti Uuraisten Kangashäkissä. Päiväkoti on perustettu vuonna 2011 ja se on nykyään 72-paikkainen. (Päiväkoti Kädenjäljen varhaiskasvatussuunnitelma. N.d)

Päiväkoti Kädenjäljen arvot näkyvät päiväkodin arjessa. Näitä arvoja ovat kodinomaisuus, syli, kasvatuskumppanuus, leikki sekä oppiminen. Kodinomaisuutta on saatu toteutettua tilojen suunnittelulla. Tilojen suunnittelussa on myös pyritty ottamaan huomioon turvallisuus, metelin rajaaminen sekä

mahdollisuus leikkirauhaan. Kodinomaisuus näkyy myös sisustuksessa ja lasten tekemissä kädentöissä, joita on esillä sisustuselementteinä. Syli luo turvallisuuden tunnetta ja lapsia silitelläänkin ja halaillaan aina kun siihen on mahdollisuus. (Mt.)

Kasvatuskumppanuudessa korostetaan vuorovaikutuksen tärkeyttä ja toimivaa kasvatuskumppanuutta pidetään yllä avoimen vuorovaikutuksen avulla. Oppiminen on päiväkodissa eri aistein tapahtuvaa. Ketään ei hoputeta, vaan lapsen yksilöllisyys otetaan huomioon myönteisessä oppimisilmapiirissä. Leikki on suuressa roolissa lapsen arkipäivässä. Leikin avulla opitaan monenlaisia taitoja ja leikille annetaan tilaa. Aikuinen osallistuu tarvittaessa leikin ohjaamiseen ja kannustaa lapsia leikin alkuun. (Mt.)

Turvallisuus on yksi tärkeä asia päiväkodin arjessa ja siihen onkin panostettu niin fyysisellä kuin henkiselläkin tasolla. Turvallisuutta luo yhtenä tekijänä päiväkodin henkilökunnan toiminnan, tehtävien sekä vastualueiden tarkka suunnittelu. Niin ulkoilutilanteissa kuin sisälläkin ollessa valvontapaikat ja vastuut on jaettu, niin että jokainen työntekijä tietää oman vastualueensa ja huolehtii siitä. Henkilökunta keskustelee avoimesti haastavista tilanteista ja mm. niiden pohjalta toimintaa kehitetään jatkuvasti lapsen edun mukaisesti. (Mt.)

Päiväkodissa lasta kehdutaan ja kannustetaan. Lasta kannustetaan myös näyttämään kaikenlaiset tunteensa ja olemaan oma aito itsensä. Tunteista ja tapahtumista keskustellaan lapsen kanssa lasta kuullen. Rajojen asettamiseen kehitetään uusia myönteisiä toimintatapoja, korostaen sitä, että lapsi on hyvä ja rakas, vaikka jotakin hänen tekoaan ei hyväksyttäisi. Lähtökohtana on se miten kasvattajat voivat muuttaa toimintaa niin, että lapsi saa enemmän positiivista palautetta. (Mt.)

Lapsen yksilöllisyys ja se, että kaikilla lapsilla on erilaiset vahvuudet ja erilaiset haasteet, otetaan huomioon päiväkotikielenkäytössä. Arjen toimintaa kehi-

tetään siis lapsen persoonan ja vanhempien toiveiden mukaan. Kädenjäljen työntekijät ovat tarkkana seuraamassa miten eri tilanteissa tulisi toimia lapsen edun mukaisesti. Vanhempien ja oman tiimin kanssa jutellaan havainnoista ja muutetaan toimintaa mikäli tarve vaatii. Päiväkoti Kädenjäljen varhaiskasvatuksen tavoitteena on kasvattaa lapsista edellä kuvattuja arvoja noudattaen itseään ja toisiaan arvostavia, luovia ja leikkiviä, iloisia ja elämänmyönteisiä sekä yhteistyökykyisiä. (Mt.)

3 TUNNEKASVATUS

3.1 Tunnekasvatus käsitteenä

Ihmisen toimintaa ohjaavat sekä tunteet että ajattelu. Jalovaaran (2006, 96) mukaan tunnetaidot tarkoittavat ongelmien ja aggressioiden käsittelykykyä, turhautumisen sietoa sekä hetken mielihohteiden eli impulssien hallitsemista. Tunnetaitoa on myös kyky kohdata ihminen aidosti ja suvaita erilaisia ihmisiä. Lapsen tunnetaito voi tarkoittaa esim. sitä, että hän oppii hillitsemään mielihalujaan jonkin tavoitteellisen päämäärän hyväksi tai yksinkertaisesti sitä, että hän osaa leikkiä kaverin kanssa.

Peltonen ja Kullberg-Piilola (2005, 12) puolestaan määrittelevät tunnetaidot taidoiksi, joita käytämme vaistomaisesti ja tietoisesti päivittäin. Ne kuuluvat sosiaaliseen käyttäytymiseemme ja osaltaan ohjaavat päätöksiämme ja tekemämme, ajatuksiimme sekä unelmiamme. Tunnetaidot ovat elintärkeitä, mutta samalla itsestään selviä ja arkipäiväisiä. Ne ovatkin nyky-yhteiskunnassa päässeet joiltakin osin ruostumaan ja jääneet syrjään. Kokemukset ja tutkimukset kertovat siitä, että mikäli ihminen kykenee kokemaan, näyttämään sekä vastaanottamaan eri tunteita, hän voi paremmin. Henkiselle hyvinvoinnille voi olla vaarallista, jos tunteita ei saa kokea ja näyttää.

Teoreetikkojen kesken on monta käsitystä siitä, voidaanko tunteisiin sinänsä vaikuttaa kasvatuksella. Kuitenkin melko yleisesti tunnustetaan, että vaikka tunteisiin itseensä ei voida vaikuttaa, kasvatuksella voidaan vaikuttaa tunteiden tiedostamiseen sekä niiden ilmaisuun. Kun tunteille annetaan merkitys, muokkaantuu ihmisen tunnekokemus tietynlaiseksi eli vahvistaa tai heikentää tunteiden asemaa tietoisuudessa. Tunnekasvatusta tulisi toteuttaa niin, että hyödynnetään erilaisia näkökulmia tavalla, joka antaa lapselle oikeuden kokea luonnollisia tunteitaan sekä avaa hänelle arvotietoisuuden kokemisen ja tuntemisen mahdollisuudet. (Puolimatka, 2010, 42.)

Jalovaaran (2006, 112) mukaan Annika Kilpeläinen-Hauru (2001) on määrittellyt tunnekasvatuksen toteutumiseksi kolme mallia. Ensimmäinen malli käsittää tunnekasvatuksen satunnaiseksi eteen tulevien tilanteiden käsittelyksi, jolloin tilanteissa keskustellaan ja pyritään opettamaan tunnetilanteiden hallintaa ja hallintaa. Toisessa mallissa tunnekasvatus yhdistetään lämpimään ilmapiiriin ja emotionaaliseen huomioimiseen, jolloin pyritään edistämään hyvänolontunnetta ja ihmisten välisiä tunnesuhteita. Tässä korostuvat avoimuus, rehellisyys, yhteisyys ja hyvän tunneilmaston luominen. Kolmannessa mallissa tunnekasvatus koostuu erityisistä harjoituksista ja tuokioista, jolloin kasvattaja suunnittelee ja järjestää harjoituksia, joilla on tietyt tunnetavoitteet. Näiden kolmen mallin lisäksi on olemassa neljäs malli, jossa tunnekasvatus ja tunnetaitojen opettaminen olisi oma erillinen aihekokonaisuus, jota toteutettaisiin tietyllä ajalla. Tällaista mallia edustaa Suomessa Aseman Lapset ry:n maksullinen Tunnemuksu- tunnekasvatus-ohjelma.

3.2 Tunnekasvatus varhaiskasvatuksen sisältönä

Tunne-elämä alkaa kehittyä lapsella jo hyvin varhain. Lapsen tunteet toimivat jo siinä vaiheessa, kun hän ei vielä osaa puheen kautta niitä ilmaista. Lapsi

tuntee monia perustunteita, jotka liittyvät mielihyvään ja mielihyväpahaan. Pienen lapsen tunne-elämä saattaa vaikuttaa hyvin ailahtelevalta, koska hän ei pysty vielä tulkitsemaan omia tunteita eikä käsittelemään niiden vaikutuksia.

(Wright & Oliver 1998, 27.)

Se, että lapsella on kyky havaita ja tiedostaa omia tunteita, muodostaa pohjan tunnetaidoille ja itsetunnolle. Tätä kykyä tarvitaan myös toisten tunteiden hahmottamisessa sekä vuorovaikutuksessa muiden lasten ja aikuisten kanssa. Jos omia tunteita ei pysty näkemään, on vaikeaa ymmärtää kenenkään muun tunteita. Tunteiden ymmärtämiseen kuuluu myös kyky nähdä tunteiden syitä ja seurauksia. Jos tätä kykyä ei ole tai se on puuttellinen, voi helposti jäädä tunteiden armoille. Tunteita ymmärtävä taas kykenee toimimaan arjen haasteissa ja pienissä päätöksissä eikä erehdy helposti elämän suuremmisakaan valinnoissa. (Tunnetaitojen perusteet. N.d.)

Tunnekasvatus on lasten omien voimavarojen ja selviytymiskeinojen laaja-alaista vahvistamista. Tunnekasvatuksella edistetään lasten itsearvostusta ja itseluottamusta, tunne- ja vuorovaikutustaitoja sekä hyviä kaverisuhteita. (Lajunen, Andell & Ylenius-Lehtonen 2015, 11.) Monissa päiväkodeissa vuorovaikutustaitoja kehitetään opettelemalla nimeämään sekä omia että toisten tunteita. Tunteisiin tutustutaan elämysten ja kokemusten avulla. Tunnekasvatus näkyy kaikessa toiminnassa. Tässä on perusedellytyksenä turvallisen ilmapiiirin luominen, niin että kasvattajasta tulee lapselle malli. Se miten kasvattaja kommunikoi ja ratkaisee ongelmia toimii käyttäytymis- ja toimintamalleina lapselle. Tämän perusteella lapsi muodostaa ihmiskuvan. Taitava kasvattaja näkeekin arjen vuorovaikutustilanteissa mahdollisuuden ohjata lapsia tunnetaidoissa. (Jalovaara 2006, 96.)

Monet kasvattajat pitävät hyvänä sitä, että lapselle selitetään miksi on väärin esim. vihan vallassa töniä ja lyödä toista. Joidenkin lasten kohdalla tämä on täysin oikea ja riittävä keino, mutta sitten on lapsia, jotka ajautuvat yhä uudelleen samanlaiseen konfliktiin selityksestä huolimatta. Nämä lapset eivät ym-

määrä sanallisesta selityksestä sitä, mitä heille yritetään sanoa. Tässä voi olla taustalla esim, kielellisiä vaikeuksia tai muita ongelmia. Näille lapsille tilanne tulisi konkretisoida jollakin tavalla, kuten esim. käyttämällä nukketeatteria, jossa ilmaistaan konflikti, sen seuraukset ja ratkaisu. Eettisesti merkittävää on myös se, että opitaan pyytämään ja antamaan anteeksi. (Hujala & Turja 2016, 171.)

3.2.1 Tunnekasvatus varhaiskasvatuslaissa

Varhaiskasvatuslaissa on muutamia psyykkiseen kasvatusvastuuseen liittyviä säännöksiä. Tällaisia ovat esimerkiksi (VarhKL 7 a §), joka säätelee lapsen yksilöllistä varhaiskasvatussuunnitelmaa sekä (VarhKL 2 a §), joka koskee varhaiskasvatuksen yleisiä tavoitteita. Lapsen yksilöllisessä varhaiskasvatussuunnitelmassa on kyse suunnitelmasta lapsen hoidon, kasvatuksen sekä opetuksen toteuttamiseksi. (Mahkonen 2015, 102). Tunnekasvatuksen voidaan nähdä sisältyvän tähän lapsen kolmiulotteiseen hoidosta, kasvatuksesta sekä opetuksesta koostuvaan kokonaisuuteen.

Ammattillisen varhaiskasvatuksen tavoitteet on myös määritelty varhaiskasvatuslaissa. Päämäärät on kirjattu laissa numerojärjestyksessä, mutta se ei tarkoita sitä, että ne olisivat tärkeysjärjestyksessä. Laissa on haluttu nostaa esille muutamia teemoja, joita pidetään kaikkein keskeisimpinä. (Mts 102.)

Lapsen tunnetaitoihin ja sitä kautta tunnekasvatukseen liittyvät lähes kaikki näistä tavoitteista jollakin tapaa, mutta läheisimmin siihen liittyvät lapsen iän ja kehityksen mukaisen kokonaisvaltaisen kasvun edistäminen, lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitojen kehittäminen, lapsen myönteisten oppimiskokemusten mahdollistaminen sekä lasta kunnioittavan toimintatavan ja terveellisen ja turvallisen varhaiskasvatusympäristön tarjoaminen. Lapsen yksilöllisen tarpeen tunnistaminen sekä tarkoituksellisen tuen järjestäminen ovat

myös tunnekasvatukseen liittyviä sekä tärkeitä kohtia kasvatuskumppanuutta unohtamatta.

3.2.2 Tunnekasvatus varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2016) mukaan varhaiskasvatuksen tehtävänä on suojella ja edistää lasten oikeutta hyvään ja turvalliseen lapsuuteen. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja arvokas juuri omana itsenään ja lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdyksi ymmärretyksi sekä huomioon otetuksi juuri omana itsenään sekä yhteisön jäsenenä.

Varhaiskasvatuksen perusteissa on tavoitteena itsestä huolehtimisen ja arjen taitojen kohdalla lapsen itsenäisyyden asteittainen tukeminen. Lapsia autetaan ja kannustetaan pyytämään apua silloin kun he tarvitsevat sitä. Lapsen kanssa harjoitellaan eri taitoja, kuten ruokailua, pukemista sekä omista tavaroista ja henkilökohtaisesta hygieniasta huolehtimista. Lapsia ohjataan toimimaan turvallisesti sekä vastuullisesti varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä sekä liikenteessä ja lähiluonnossa. Lasten kanssa käydään läpi heidän hyvinvointiaan edistäviä asioita, kuten ravinnon, levon ja liikunna sekä mielen hyvinvoinnin merkitystä. Näihin kaikkiin päämääriin liittyy läheisesti vuorovaikutus lapsen ja aikuisen välillä sekä tunteiden ilmaiseminen ja käsittely arkipäivässä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 23.)

Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä lapsia autetaan tunteiden ilmaisemisessa sekä itsesäätelyssä. Lasten tunnetaidot tulevat vahvemmiksi kun heidän kanssaan opetellaan havaitsemaan, tiedostamaan sekä nimeämään tunteita. Lapsia opetetaan myös kunnioittamaan ja suojelemaan omaa kehoaan ja toisen kehoa. (Mts. 23.)

Yhteisön tulee rohkaista lapsia hyvään vuorovaikutukseen ja ryhmän jäsenenä toimimiseen. Tähän kuuluu se, että henkilöstö tukee lasten vertaissuhteiden

syntymistä ja vaalii ystävyysuhteita sekä opettaa lapsille oikean vuorovaikutuksen keinoja. Turvallisessa yhteisössä puututaan ristiriitoihin sitä mukaa kun niitä ilmenee sekä opetellaan keinoja näiden ratkaisemiseen. Lapsen identiteetin ja itsetunnon kehitystä tuetaan myönteisellä ja kannustavalla vuorovaikutuksella. (Mts. 23.)

Varhaiskasvatuksen perusteissa (2016, 43) täsmennetään eettisen orientaation kohdalla, että taitojen kehittymistä tuetaan pohtimalla lapsia askarruttavia eettisiä kysymyksiä yhdessä lasten kanssa. Teemat voivat tässä liittyä esimerkiksi oikean ja väärän erottamiseen, ystävyteen tai surun, ilon ja pelon aiheisiin. Näitä eettisiä kysymyksiä käsitellään lasten kanssa niin, että lasten turvallisuuden- ja hyväksytyksi tulemisen kokemukset säilyvät. Lasten kanssa pohditaan myös ryhmän sääntöjä ja mistä ne tulevat ja miksi.

Monet tunnekasvatuksen sisällöistä kiteytyvät lapsen oikeuksiin. Lapsella on oikeus ilmaista itseään, ajatuksiaan sekä mielipiteitään ja tulla ymmärretyksi juuri niillä ilmaisun keinoilla, joita hänellä on. Lapsella on oikeus huolenpitoon, hyvään opetukseen sekä kannustavaan palautteeseen. Lapsella on lisäksi oikeus leikkiä, oppia leikin lomassa sekä iloita tästä oppimastaan. Hänellä on oikeus rakentaa käsitystä itsestään, identiteetistään sekä maailmasta omista lähtökodistaan käsin. Lapsella on oikeus niin yksilöllisyyteen kuin ryhmään kuulumiseenkin. Lapsella on oikeus saada monipuolisesti tietoa, käsitellä tunteita ja ristiriitoja sekä kokeilla ja opetella uusia asioita. Lisäksi lapsille tarjotaan mahdollisuuksia kehittää tunnetaitojaan sekä eettistä ajatteluaan. (Mts. 19.)

3.2.3 Tunnekasvatus varhaiskasvattajan työn sisältönä

Tunnetaitojen opettaminen kuuluu jokapäiväiseen arkeen ja tunnetaidot harjaantuvatkin yleensä juuri näissä arjen tilanteissa. Varhaiskasvattaja tukee

lapsen tunne-elämän kehitystä antamallaan opastuksella ja palautteella. Lapsi peilaa itseään ikätovereihinsa ja saa tätä kautta tärkeää tietoa itsestään. Jos lapsella on pahoja puutteita tunteidenkäsittelytaidoissa, hän ei pysty tehokkaasti hyötymään toisten lasten seurasta. Tällöin esimerkiksi ryhmätilanteet voivat olla hankalia lapselle tai saattavat epäonnistua kokonaan. Aikuinen voi auttaa lasta selviämään näistä tilanteista harjoittelemalla lapsen kanssa yhdessä tunnetaitoja. On kuitenkin tärkeää, että tässä ei tuodittauduta mihinkään yksittäiseen menetelmään, sillä taidot ja taitojen puutteet ovat yksilöllisiä, laajoja ja ympäristöstä riippuvaisia. (Tunnetaitoja oppii harjoittelemalla, 2013.)

Se, että lapsi on tietoinen tunteista, ennustaa hyviä sosiaalisia taitoja, sosiaalista pätevyyttä ja tovereiden hyväksyntää. Tunnekasvatus voidaan varhaiskasvatuksessa ottaa osaksi sosiaalisten taitojen ja vuorovaikutustaitojen opetuksen kokonaisuutta. Tunnetaidot liittyvät ihmisen kehitykseen monella tapaa; ne vaikuttavat sosiaaliseen kyvykkyyteen ja suosittuna tai epäsuosittuna olemiseen, taitoon auttaa muita, kykyyn jakaa omastaan, kykyyn ratkaista ongelmia sekä suhtautumiseen vanhempia ja yhteiskuntaa kohtaan. Lisäksi tunnetaidoilla on vaikutusta työuran kehittymiseen, kykyyn pyytää tunne-elämän pulmissa apua perheenjäseniltä tai läheisiltä, terveyteen aikuisiällä, päihteiden käytön määrään sekä väkivallattomuuteen. Tunnetaitojen opetus on tutkitusti parantanut sosiaalisia taitoja ja niiden kautta sosiaalisia suhteita sekä vähentänyt sosiaalista ahdistuneisuutta. (Mt.)

Kokkonen (2010) kuvaa taulukon muodossa miten lasten emotionaaliseen pätevyyteen sisältyvät tunteiden ilmaisun säätelyn piirteet sekä taidot vaikuttavat sosiaalisiin suhteisiin varhaiskasvatusiässä.

Ikävaihe	Tunteiden ilmaisu	Tunteiden säätely ja selviämiskeinot	Ihmissuhteiden rakentaminen
Päiväkoti 2½-5 v	Osaa soveltaa teeskentelyn taitoa leikissä ja toisten hämäämisessä. On käytännössä tietoinen, että valheelliset ilmeet kasvoilla voivat antaa harhaanjohtavan käsityksen omista tunteista.	Symbolinen oppiminen (kielen kautta) tunteiden säätelyn apuna. Lapsi oppii vuorovaikutuksessa toisten kanssa tietoisammaksi omista tunteista sekä arvioimaan niitä. Lapsi on kiinnostunut toisten tunteista. Vihan säätelyssä toimii syyllisyyden sekä häpeän tunteet.	Käsittää toisten tunteita selvemmin. 4-vuotias ymmärtää, että tunteet ovat subjektiivisia. Lapsi oppii vuorovaikutuksessa toisten kanssa ymmärtämään sosiaalisia vuorovaikutustilanteita sekä ymmärtää käyttäytymisodotuksia. Tovereita kohtaan esiintyy sympaattista käyttäytymistä.
Esikoulu 5-7 v	Osaa esittää ulkokuorelta tyyntä ikätovereidensa seurassa.	Osaa säädellä tiedostettuja tunteita (kuten noloitumista.) Etsii tukea hoitajalta tunteiden säädelläkseen tunteitaan, mutta luottamus omiin ongelmanratkaisukykyihin lisääntyy.	Osaa käyttää yhä enemmän sosiaalisia taitoja omien tunteiden yhteydessä ja toisten tunteiden vastaanottamisessa. Alkaa ymmärtää kirjoittamattomia "tunnesääntöjä" (miten tuntee tietyssä tilanteessa). Empaattinen reagoitukyky yleistyy.

Kuvio 1 Tunteiden ilmaisemisen ja säatelemisen kehittyminen osana ihmissuhteissa toimimista varhaiskasvatusiässä (Kokkonen 2010, 83.)

Aikuista tarvitaan leikin oheen niin sanotusti sanottamaan ja antamaan tunteille nimiä ja konkretisoimaan syy-seuraussuhteiden ketjuja. Aikuinen siis ilmaisee sanoin mitä hän havaitsee lapsen ilmaisusta, esim: "Minusta näyttää, että sinä innostuit tästä leikistä." Tällä tavoin lapsi saa itselleen käsitteitä, joita voi käyttää ja kokeilla ensin omissa leikkimaailmoissaan ja myöhemmin arjen todellisuudessa. Aikuisen ei kuitenkaan pidä sanoa lapselle kaikkitietävästi: "Sinä olet vihainen/iloinen/innostunut", vaan "Minusta näyttää, että sinä olet...". Tällä on tärkeä tarkoitus, sillä lapsen on hyvä alusta lähtien oppia, että vain hän itse kokee ja hallitsee omia tunteitaan, eikä kukaan muu. (Mt.)

Päiväkotien ryhmätoiminnoissa tunnetaitojen opettamiseen tarjoutuu hyvä mahdollisuus. Tähän mennessä tunnetaitojen oppimistilanteet ovat liittyneet

arjessa tapahtuviin tilanteisiin ja tunnetaitoja on satunnaisesti opetettu vaikkapa riitojen selvittelyssä tai satujen ja muiden lukutuokioiden yhteydessä. Tunnetaitojen opettaminen ei siis ole ollut kovin systemaattista. Sosiaaliset taidot ja niiden edellyttämät tunnetaidot ovat kuitenkin niin merkityksellisiä oman elämänhallinnan sekä oman ja lähipiirin onnellisuuden kannalta, että tunnetaitojen opettamisen pitäisi olla järjestelmällistä. (Mt.)

Lapsiryhmässä tunnetaitojen oppiminen on prosessina jatkuva. Jos aikuinen ei osallistu lapsiryhmän ohjaamiseen, voi monta asiaa mennä vikaan tunnetaitojen osalta. Joku lapsi voi oppia vähättelemään itseään ja alistumaan, kun taas toinen lapsi tottuu määräälemään ja alistamaan toisia. On valitettavan yleistä kasvaa kiusatuksi tai kiusaajaksi. Tämän takia aikuisen velvollisuus on seurata lapsiryhmää sosiaalisten suhteiden toimivuudenkin kannalta ja tarpeen tullen ohjata lapsia kunnioittavasti ja tasa-arvoisesti. Tällöin lapsen oppivat itsekkin käyttäytymään edellämämainituin tavoin. Lapsiryhmissä harjoitellaan valtavasti eri tunnetaitoja ja ne siirtyvät sieltä myöhemmin aikuisten yhteisöihin. On opittava esim. vuorottelemaan, tekemään kompromisseja, neuvottelemaan, voittamaan ja häviämään sekä pettymään. (Mt.)

Koska tunnetaitoja on olemassa valtavasti erilaisia, ja niiden oppiminen ei välttämättä ole aina helppoa, on tärkeää muistaa että lapsen tapa ilmaista itseään on juuri se hänelle kaikista luonnollisin tapa, ja se on hänelle myös ainoa oikea. Lapselle ei ole hyväksi joutua esim. aamupiirissä aina sanomaan miltä hänestä tuntuu, jos se ei hänestä tunnu luontevalta. Tunteista voi puhua myös yleisellä tasolla, niin ettei tarvitse paljastaa kaikille omaa sisintä. Kun opetetaan lapsille millaisia tunteita ihmisillä yleensä on, miten ne vaikuttavat, autetaan lapsia tutustumaan myös omaan tunnemaailmaan. Jos lapsia vielä rohkaistaan siihen, että omistakin tunteista saa ja on hyvä puhua silloin kun siltä tuntuu, ollaan jo pitkällä ennaltaehkäisevällä polulla. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2005, 31.)

Tavallisesti tunteita ei arkipäivän aikana nimetä tilanteissa, vaan ne koetaan. Vasta kun jokin asia käsitellään ja kerrotaan ääneen, siinä esiintyneet tunteetkin saavat nimen. Tunneilmasto perheessä ja hoitopaikassa säätelee osaltaan sitä, miten ja minkälaisia tunteita on turvallista tuoda esiin. Olisi tärkeää, että lapsen hoitopaikassa olisi tilaa ja aikaa tunteiden ilmaisulle, sillä siitä osaltaan turvallisuuden tunnekin koostuu, mikä puolestaan auttaa lasta sopeutumaan ryhmään. Lapsi saa viestin siitä, että on turvallista ja hyväksyttyä olla oma itsensä ja ottaa myös huomioon toiset sekä heidän tunteensa. (Mts. 15.)

Tunnetaidot ovat tärkeä osa ihmissuhdetaitoja, ja ne otetaan käyttöön ihmisten kohtaamisessa. Kyky empatiaan eli toisen tunteiden huomioon ottamiseen, on osa tunnetaitoja. Tunnetaitojen hallintaa osoittaa myös se, että huomaamme milloin toinen on yrittää haastaa riitaa tai milloin toinen kaipaa rohkaisun sanoja. Tunnetaidot ovat yksi persoonallisuuden osa, ja jokainen löytää itselleen luontevan tavan niiden käyttämiseen. Näin ollen ei ole tarpeen yleisesti määritellä millaisia tunnetaitojen tulisi olla. Tässä on kuitenkin hyvä muistaa näkökulma: ”Tuntuu hyvältä kun toiset huomaavat minun tunteeni”. Meillä kaikilla on tunnetaidot vaistonvaraisesti sisäänrakennettuina, mutta niitä tarvitsee jokaisen uskaltaa/osata kuunnella ja ottaa käyttöön. (Mts.16.)

Lapselle on suuri haaste oppia tunnistamaan ja kohtaamaan omat tunteensa. Mikäli hänelle tärkeät aikuiset viestivät, että tunteet ovat osa normaalia elämää, lapsi oppii hyväksymään tunteensa ja luottamaan siihen, että hänet hyväksytään tuntevana ihmisenä. Tällöin hän voi tuntea turvallisesti kaikki tunteet, joita elämä hänessä herättää. Nämä tunteet ovat luonteva osa lapsen elämää, ja niistä tulee lapselle hyvin tuttuja, eivätkä ne aiheuta enää hämmästyneisyyttä. Lapsi oppii myös erottamaan tunteet sekä toiminnan toisistaan ja voi ymmärtää, että vaikka tunteet ovat sallittuja, ne eivät oikeuta välttämättä tietynlaista toimintaa. (Mattila 2011, 83.)

Lasten ohjauksen kannalta onkin siis merkityksellistä aluksi opettaa nimenomaan tunteiden tunnistamista ja nimeämistä. Tämän jälkeen lapselle muo-

dostuu yhä paremmat mahdollisuudet oppia hallitsemaan tunteita itsenäisesti. (Hujala & Turja 2016, 170.) Tunteiden sisäistämisessä toisen esimerkki eli aikuisen kyky näyttää ja ottaa vastaan erilaisia tunteita, on tärkein tekijä. Lapsi oppii nimeämään eri tunnetiloja ja harjaantuu lopulta käyttämään niitä oikeissa yhteyksissä. Lapselle voi opettaa, että ihmiset kokevat tunteita eri tavoin. Omien tunteiden hyväksyminen on ehdoton lähtökohta siihen, että opimme hyväksymään toisten ihmisten tunteita. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2005, 72.)

4 ASIANTUNTIJUUS

4.1 Asiantuntijuus käsitteenä

Hapon (2006, 14) mukaan Eteläpelto (1992) määrittelee asiantuntijuuden käsitteeksi, joka tulee esille monissa eri yhteyksissä. Asiantuntijuutta kuvattaessa se on kuvattu yleensä jonkin tehtävän, asian tai ongelma-alueen ympäröimäksi. Asiantuntijuudella tarkoitetaan myös usein erityisosaamista, joka ilmenee perinteisten ammattien sisällä tai on niihin yhteydessä. Tässä tapauksessa asiantuntijuudella viitataan yleensä henkilön työkokemukseen ja osaamiseen, joka on muodostunut hänelle erikoistuneen tietämyksen kautta. Asiantuntijaksi kehittyminen vaikuttaa olevan monimuotoinen prosessi, jolle ei voi määritellä yhtä yleistä muotoa.

Ammatillisessa asiantuntijuudessa erottuu sekä teoria että käytäntö, joista yhdessä muodostuu ammatillinen osaaminen. Käytäntö ja teoria eivät ole erillisiä toisistaan, vaan ilmenevät yhdessä. Asiantuntijuus on siis jotakin enemmän kuin pelkkä ammattitaito, sillä käytännön osaamisen lisäksi asiantuntijalla on vahva teoreettinen tausta, jonka turvin hän pystyy toimimaan kehittäjänä työlleen ja työyhteisölleen sekä ammattialalleen laajemminkin. (Helakorpi 1999, 14.)

Asiantuntijan työssä korostuvat innovatiivisuus ja henkilökohtaiset ominaisuudet. Asiantuntija hallitsee monia osa-alueita, kuten hahmottaa kokonaisuuksia, sietää muutoksia ja erilaisuutta, osaa päätellä alanyyttisesti ja loogisesti asiayhteyksiä, hänellä on yhteistyö- ja verkostotaitoja sekä käytännön ongelmanratkaisukykyä, tutkiva ja kokeileva työote, ja hän kykenee ajattelemaan ekologisesti ja globaalisti. Asiantuntijaa voikin luonnehtia monitaituriksi, jolla on laajalti osaamista eri alueilta. (Mts. 17.)

Työkokemusta ja tiettyä koulutuksen määrää pidetään yleensä asiantuntiuuden reunaehtoina, mutta kokemuksen lisääntyminen ei välttämättä varmistaa suoraviivaista asiantuntijaksi kehittymistä. Tutkimukset osoittavat, että tietyn koulutuksen ja työkokemuksen laatu on merkittävämpi asiantuntijuuden kehittymistä edistävä tekijä kuin kokemuksen määrä. Työkokemus ja oppiminen tuottavat asiantuntijuutta, joka näkyy osaamisena tehtäväkeskeisesti. (Happo 2006, 14.)

Osaaminen tarkoittaa kykyjä ja valmiuksia, jotka liittyvät ihmisten osaamiseen. Osaaminen on taidon soveltamista sosiaalisessa kontekstissa, kuten työorganisaatiossa. Myös hiljainen tieto liittyy osaamiseen. Se on usein tiedostamatonta ymmärrystä ja tulkintaa, joka perustuu subjektiivisiin kokemuksiin, ja jota on toisinaan vaikea ulkoistaa. (Helakorpi 1999, 13-15.) Asiantuntijan osaaminen voi ilmetä niin henkisenä kuin fyysisenäkin suorituksena ja se voi liittyä esim. teknologiaan tai sosiaalisiin suhteisiin. Asiantuntija osaa tehdä tilanteesta analyysin, analyysistä johtopäätökset sekä kehittää suunnitelman tilanteen ratkaisemiseksi. Asiantuntijuudessa yhdistyvät toisaalta suunnitelmallisuus ja toteutettu osaaminen ja toisaalta teoreettisuus ja käytännöllisyys. Koska kaikkia erilaisen osaamisen ulottuvuuksia esiintyy vain harvoin samassa henkilössä, edellyttää korkeatasoinen osaaminen organisaatiossa tiimityötä. (Mts. 17.)

Ammattitaito, kvalifikaatio ja kompetenssi ovat kaikki asiantuntijuuteen liittyviä käsitteitä. Niiden yhteys asiantuntijuuteen ymmärretään eri yhteyk-

sisä eri tavalla. (Helakorpi 1999, 14.) Kvalifikaatiolla tarkoitetaan niitä valmiuksia, joita edellytetään johonkin ammattiin tai työhön eli niillä tarkoitetaan ammattitaitovaatimuksia. Kompetenssi eli pätevyys puolestaan tarkoittaa niitä valmiuksia, jotka työntekijällä on suoriutua jostakin tietystä tehtävästä. Tällä siis tarkoitetaan työntekijän kykyjä ja ominaisuuksia. Ekspertiisi eli asiantuntijuus perustuu taitoihin, tietoihin, osaamiseen sekä kokemuksiin. Se on myös tietämystä, jonka henkilö suhteuttaa aina kulloinkin vaadittaviin vaatimuksiin. Asiantuntijuus on subjektiivista ja relatiivista ja se sisältää arvonäkökulman, josta voidaan käyttää käsitettä eettinen asiantuntijuus. Myös innovaatiovalmiudet liittyvät asiantuntijuuteen toimintavalmiuden ohella. Laajan kokemuksen sekä hyvän koulutuksen myötä asiantuntija pystyy kehittämään työtään, työyhteisöään sekä koko omaa alaansa, jolloin puhutaan reflektiivisestä asiantuntijuudesta. (Mts. 15.)

Asiantuntijatiedolla on monia eri muotoja; se voi olla epämuodollista tietotaitoa, terveen järjen käyttöä tai hiljaista tietoa. Asiantuntijatieto on myös moniulotteista, sillä siihen voi sisältyä esimerkiksi tunnetietoa tai sosiaalista taitoa. Edellämainittuun sisältyy ongelmanratkaisu, osaamisen säätely, kulttuurinen tulkinta sekä kommunikaatio. Asiantuntijuutta voidaan tarkastella kulttuurisena ja sosiaalisena yksilön sekä ympäristön vuoro-vaikutuksen sisältävänä tekijänä eikä vain yksilöllisen toiminnan taitavuutena. Asiantuntijuuden kulttuurisen ja sosiaalisen ulottuvuuden kautta asiantuntijuutta voidaan pitää myös sosiaalisena arvona ja tunnustamisena. (Happo 2006, 15.)

Asiantuntijuuteen liittyy myös henkilöstön kehittämisen näkökulma. Henkilöstön kehittämisellä tarkoitetaan kaikkia niitä toimia, joilla organisaatiossa työskentelevät ihmiset kehittyvät niin, että he oppivat sekä yksilön että organisaation kannalta lisää hyödyllisiä taitoja, tietoja tai näkemyksiä. Nopeasti muuttuva yhteiskunta ja siihen kytkeytyvä koulutuspolitiikka edellyttävät joustavaa ammattikoulutusta, joka on valmis reagoimaan muutoksiin nopeasti. (Helakorpi 1999, 64.)

4.2 Asiantuntijuus varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvattajaksi voidaan määritellä jokainen kasvattaja, joka pyrkii toiminnallaan edistämään lapsen tasapainoista kehitystä ja kasvua. Kun varhaiskasvattajan työ tapahtuu erilaisissa yhteiskunnallisissa organisaatioissa, muuttuu sen luonne ammatilliseksi toiminnaksi. (Happo 2006, 11.)

Varhaiskasvatuksen asiantuntijat ovat kasvatusalan ammattilaisia, jotka ovat oman alansa osaajia sekä huippusuorittajia. Varhaiskasvatuksen asiantuntijoiden pääasiallinen toimintaympäristö on eri muodoissa järjestettävä päivähoito. Asiantuntijuuden kehittymiseen voivat vaikuttaa muun muassa oma elämänhistoria, koulutus, henkilökohtainen työote sekä työkokemus. Ammatillinen kehityspolku on asia, joka on yksilöllisesti toteutuva, riippuen eri tekijöistä. Ammatillisen kehityksen tukeminen on mahdollista muun muassa henkilökohtaisen kehityssuunnitelman avulla, jota toteutetaan työuran aikana. (Mt.)

Hapon (2006) mukaan asiantuntijuuden ilmenemistä voi tarkastella useasta eri näkökulmasta. Yksi tällainen tarkastelutapa on jakaa asiantuntijuuden ilmeneminen konteksti-osaamiseen, pedagogiseen osaamiseen sekä yhteistöhön ja vuorovaikutukseen liittyvään osaamiseen. Hapon tutkimuksessa kontekstiosaamisesta löytyi seuraavia tasoja: yhteiskunnallinen tietoisuus, organisaatiotason osaaminen sekä lapsen kasvatuskontekstin huomioiminen. Pedagoginen osaaminen ilmeni varhaiskasvatustyön välittömän (vuorovaikutus lasten kanssa), välillisen (tavoitteellinen kasvatustoiminta) sekä tiedostavan tason (lapsilähtöisyys ja yksilöllisyys) osaamisena. Yhteistyö- ja vuorovaikutusosaamisessa korostuivat moniammatillinen yhteistyö sekä lasten ja vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö. Yhteistyyöhön ja

vuorovaikutukseen liittyvä osaaminen kuului suurena osana sekä konteksti-osaamiseen että varhaiskasvattajan pedagogiseen osaamiseen. (Mt.)

Varhaiskasvattajan asiantuntijatieto voidaan jakaa komponentteihin, kuten praktinen, formaalinen sekä metakognitiivinen tietämys. Nämä kolme edustavat välttämättömiä ja toisiaan täydentäviä osamisen ja tietämyksen puolia. Praktinen tieto on erilaista kuin teoreettinen tieto; se on helposti sovellettavissa eri elämäntilanteiden hallintaan, ja on hankittu suurimmaksi osaksi työkokemuksen kautta. Praktinen tieto eli käyttöteoria syntyy asteittain erilaisten tapahtumien, kokemusten, lukemisen sekä kuulemisen kautta. Praktisessa tiedossa mukana on myös persoonalliseen kokemukseen liittyvät tiedot sekä arvot. Praktinen tieto on siis kokemuspohjaista sekä toiminnallista. (Happo 2006, 17.)

Formaalista tietoa voidaan kuvailla kirjatieoksi eli teoratiedoksi, joka on luonteeltaan julkista, näkyvää sekä helposti kommunikoitavaa. Formaalin tieto voidaan ilmaista käsitteellisessä muodossa, toisin kuin praktinen tieto. Formaalin tieto on välttämätöntä asioiden perustelussa sekä systemaattisessa opiskelussa. Praktinen ja formaalinen tietämys eivät kuitenkaan kehity toisistaan aivan irrallaan, sillä koulutuksen aikana hankittu formaalinen tietämys kietoutuu kokemuksen kautta hankittavaan praktiseen tietämykseen ja ne tukevat toisiaan. (Mts. 18.)

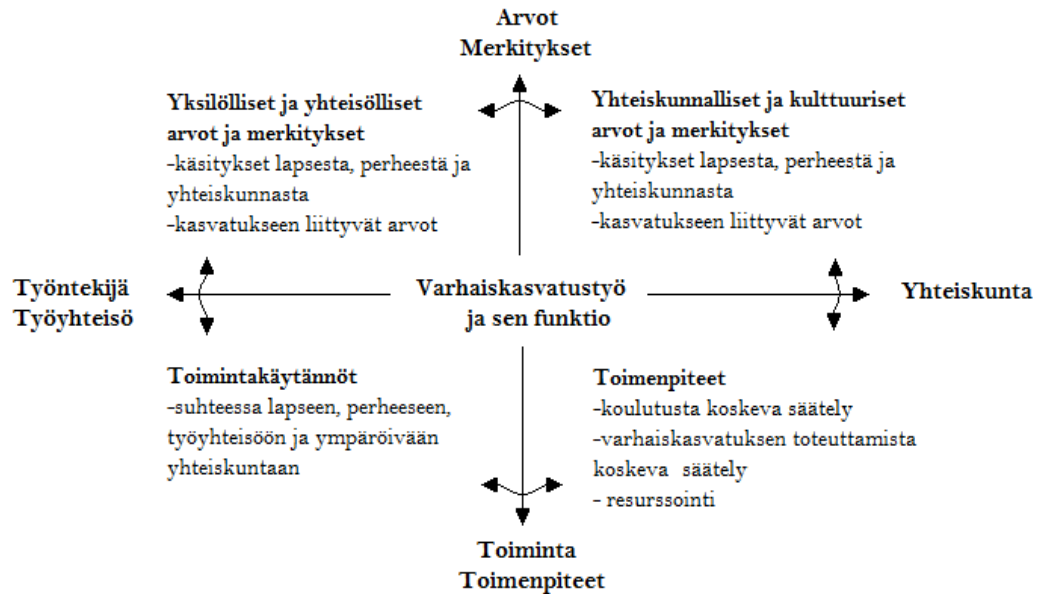
Kolmas asiantuntijatietämyksen komponentti on metakognitiivinen tietämys. Se liittyy henkilön oman toiminnan ohjaukseen. Metakognitiivinen tietämys ei tarkoita sitä, että tiedetään miten jokin tehtävä tehdään, vaan sitä, että henkilö tietää miten organisoida ja hallita itseään, jotta tehtävä tulee suoritetuksi. Metakognitiivisella tietämyksellä on asiantuntijan toiminnan kannalta erityinen rooli, sillä sen tehtävä on integroida ja suodattaa praktisen sekä formaalin tiedon käyttöä. (Mts. 18.)

Varhaiskasvatuksen ammattihenkilöstön asiantuntemus perustuu varhaislapsuuden kasvun, kehityksen ja oppimisen yleiseen tuntemukseen. Koulutettu ammattihenkilöstö on oppimistoiminnan järjestämisen ja niiden sisällöllisen hallinnan asiantuntija. Voidaan sanoa, että koulutuksensa kautta olemassa oleva tieto on henkilöillä ikäspesifiä. Tällainen asiantuntemus on henkilöstön kautta olemassa jo ennen lapsen tuloa hoitopaikkaan. Lapsen lähdettyä se myös jää entistä rikkaampana odottamaan seuraavien lasten tuloa. Lapsen päivähoidossa olon myötä henkilöstön ikäspesifi asiantuntijuus täydentyy yksilöspesifillä tiedoilla. (Hujala 1998, 70.)

Varhaiskasvattajan asiantuntijuuteen liittyy läheisenä käsitteenä varhaiskasvattajan ammatillisuus. Hujalan (1998, 107) mukaan ammatillisuus tarkoittaa työntekijän ammatillista identitettiä sekä kuvaa itsestään ja omista taidoistaan, vahvuuksistaan sekä kehittämistarpeistaan ammatinharjoittajana. Ammatillisuudella voidaan tämän lisäksi tarkoittaa myös käytännön toimintaa, joka konkretisoituu arkipäivän työssä ja toimintakäytännöissä. Ammatillisuus on mielletty osittain yksilölliseksi ilmiöksi, mutta toisaalta sillä on nähty olevan moninaisia yhteyksiä ympäröivään kulttuuriin ja yhteiskuntaan. Ammatillisuuden luonne onkin muuttuva ja dynaaminen ja viime aikoina erityisesti on ollut esillä ammatillisen kasvun ja kehityksen näkökulmat.

Hujala (1998, 107) tarkastelee varhaiskasvatuksen ammatillisuutta kahden ulottuvuuden muodostamana kokonaisuutena. Siinä tulevat esille ammatillisuuden yksilöllinen sekä yhteiskunnallinen ulottuvuus. Tarkastelumallissa näkyy myös ammatillisuus konkreettisina toimenpiteinä sekä konkreettisten toimenpiteiden taustalla olevina arvoina ja merkityksinä. Näitä ammatillisuuden ulottuvuuksia yhdistävä tekijä on varhaiskasvatustyö sekä sen funktio.

Kuvio 2 Varhaiskasvatuksen ammatillisuuden rakentuminen. (Hujala 1998, 108.)

Edellisen kuvion ulottuvuuksia ei tulisi ymmärtää paikallaan pysähtyneinä ominaisuuksina tai tiloina, vaan ajatella kokonaisuutta eri ulottuvuuksien välillä, sillä muutos yhdessä osiossa vaikuttaa yhtä lailla myös toisiin osioihin. Esimerkiksi muutokset yhteiskunnassa vaikuttavat työntekijöiden sekä työyhteisöjen merkityksiin ja toimintakäytäntöihin. Kun mietitään ammatillisuuden kysymyksiä, ei suunta ole pelkästään yhteiskunnasta yksilöön. Työntekijää ja työyhteisöä ei pidä tarkastella passiivisina säädösten noudattajina, vaan myös kykenevinä kannanottajina sekä aloitteiden tekijöinä ja esittäjinä. (Hujala 1998, 109.)

Varhaiskasvatuksen ammatillisuutta voi tarkastella myös työntekijän persoonan käytön kautta. Ammatillisen pätevyyden lisäksi työntekijä nimittäin tekee työtä omalla persoonallaan, mikä on tärkeää lasten kanssa työtä tehdessä. Onkin tärkeää, että kasvattaja tuntee itsensä, omat vahvuutensa ja kehittämisen kohteensa sekä tiedostaa oman persoonan merkityksen työnsä kannalta. On myös erittäin tärkeää oppia ammatillisuuden sekä persoonan käyttämisen rytmitys, sillä tällöin kasvattajalla on käytössä

ammattillisen suojautumisen keinoja eikä hän esimerkiksi imeydy lapsen tai perheen pahaan oloon. Rytmitys tarkoittaa sitä, että kasvattaja oppii olemaan kussakin tilanteessa oikeassa roolissa. Ammatillisuuteen kuuluukin, että kasvattaja kykenee erottamaan työhönsä liittyvät haasteet osana ammattiaan sekä työntekoa eikä suhtaudu niihin henkilökohtaisesti. (Koivunen 2013, 129.)

Hapon (2006, 39) mukaan Suoranta (1997) näkee, että kasvatuksessa on vaikea olla asiantuntija, sillä jokainen kasvatustilanne on erityislaatuinen. Jokaisen lapsen kohdalla on erikseen pohdittava kasvatuksellisten tekojen merkitystä ja laatua eikä aina pätevää ratkaisua ole olemassa. Sen sijaan ratkaisumahdollisuuksia lapsen parhaaksi on useita.

5 TUNNEKASVATUSKÄSIKIRJA KASVATUSTYÖN AVUKSI

5.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää päiväkotikädenjäljen työntekijöiden käsityksiä siitä, miten he määrittelevät tunnekasvatuksen eli mitä se heille tarkoittaa ja minkälaisina he kokevat omat tunnekasvatustaitonsa. Opinnäytetyön tarkoituksena oli saada päiväkodin työntekijät pohtimaan tunnekasvatuksen sisältöjä osana omaa ammatillista osaamista. Selvityksen vastausten ja tulosten perusteella kokosin päiväkodin työntekijöille tunnekasvatuskäsikirjan, joka sisältää materiaalia tunnetaitoihin ja -kasvatukseen liittyen. Työntekijät voivat käyttää käsikirjaa välineenä omien tunne- sekä tunnekasvatustaitojen tarkastelussa ja arvioinnissa, omien tunteiden tunnistamisessa kasvattajana toimiessa sekä tunnekasvatustaitojen kehittämisessä ja tunnekasvatuksen ammatillisena kasvamisessa.

Lasten tunnekasvatuksesta oli jo viime vuosina tehty opinnäytetöitä sillä näkökulmalla, että annetaan konkreettisia työkaluja tunnekasvatuksen toteuttamiseen päiväkodin arjessa (esimerkiksi ”Nöppönen tekee mut onnelliseksi!” : – Tunnekasvatusta varhaiskasvatuksen menetelmin 4–5 –vuotiaille 2015, tekijöinä Hanna Hakola sekä Ilona Ronkainen sekä ”Jee, tuntuu kivalta : Tunnekasvatusta kuvallisin menetelmin päiväkodissa 2012, tekijöinä Aila Laukkanen ja Taru Heikura-Toropainen). Valitsin siis opinnäytetyöhöni erilaisen näkökulman, jonka myötä halusin herätellä päiväkodin työntekijöitä miettimään tunnekasvatusta osana omaa ammatillisuutta ja asiantuntijuutta.

Kehittämistyöni taroituksena oli myös ammatillisen kasvun näkökulmasta selvittää miten työntekijät tahtovat kehittyä tunnekasvatuksen ammattilaisena ja eritoten mitä tunnekasvatukseen liittyviä kehityskohteita he tunnistavat itsessään.

5.2 Aineiston kerääminen ja analysointi

Lähestyin opinnäytetyöni toimeksiantajaa päiväkotiki Kädenjälkeä kyselyllä, joka koostui neljästä tunnekasvatukseen liittyvästä kysymyksestä, joissa oli yhteensä kuusi vastattavaa kohtaa. Kysymykset olivat puolistrukturoituja, eikä niihin voinut vastata kyllä-ei –asetelmalla. Toimeksiantajapäiväkodin työntekijöistä yhteensä seitsemän vastasi kyselyyn. Kyselyn avulla pyrin selvittämään minkälaisia käsityksiä työntekijöillä on tunnekasvatukseen sekä omiin tunnekasvatustaitoihin liittyen. Kyselyn tarkoituksena oli herättää päiväkodin työntekijät miettimään tunnekasvatukseen liittyviä sisältöjä osana omaa ammatillista osaamistaan sekä pohtimaan mitkä näistä asioista ovat tällä hetkellä hyvällä mallilla ja missä olisi vielä kehitettävää.

Analysoin kyselyn vastaukset laadullista tutkimusmenetelmää, teemoittelua, käyttäen. Teemoittelua tehdessäni etsin samojen aihekokonaisuuksien esiinty-

mistä vastauksissa ja jaoin vastaukset keskeisiin teemoihin sen perusteella. Laskin kuhunkin teemaan liittyvien vastausten lukumäärät. Teemoiksi voidaan hahmottaa aineistossa tavalla tai toisella toistuvia aiheita. (Teemoittelu, 2016). Teemoittelulla tarkoitetaan siis aineiston pilkkomista ja ryhmittelyä aihepiirin mukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.) Kyselyn vastausten teemoittelu sekä kuhunkin teemaan kuuluvat vastausten lukumäärät on esitetty liitteessä 1.

Vastauksissa toistuivat suureksi osaksi samat käsitteet, mutta poikkeavia vastauksiakin löytyi. Ensimmäisessä kysymyksessä työntekijät vastasivat tunnekasvatuksen määritelmään; mitä tunnekasvatus heille tarkoittaa. Kun vastaukset purki auki, vastauksia tuli enemmän kuin seitsemän (joka oli kyselyyn vastanneiden työntekijöiden lukumäärä), sillä useampi työntekijä oli vastannut useammalla kuin yhdellä asiakokonaisuudella. Tämä asetelma toistui muissakin vastauksissa. Tunnekasvatus tarkoitti työntekijöille muun muassa lasten tunteiden huomioimista, tunteiden tunnistamista, lasten kanssa tunteista puhumista, kannustamista erilaisten tunteiden näyttämiseen, sosiaalisten taitojen sekä vuorovaikutustaitojen harjoittelua, erilaisten menetelmien esimerkiksi piirustusten ja kuvakorttien käyttöä sekä tunteiden nimeämistä yhdessä. Keskeiseksi teemaksi nousi tässä kohtaa tunteiden käsittely eri tavoilla.

Toisessa kysymyksessä kysyttiin yleisesti hyvän ja osaavan tunnekasvattajan ominaisuuksia. Vastauksia olivat muun muassa lapsen tunteiden tunnistaminen, empatiakyky, johdonmukaisuus, pitkäjänteisyys, tasa-arvoinen suhtautuminen lapseen, lämmin ja turvallinen aikuinen, taito kuunnella ja keskustella, tilanteiden huomiointi ennalta, lapsen yksilöllinen tunneilmaisutavan tunnistaminen ja huomioiminen, oikeanlainen lapsen tunnetiloihin reagointi, tilannetaju sekä menetelmäosaaminen. Vastaukset olivat jälleen moninaisia paria toistuvaa teemaa lukuunottamatta. Keskeiseksi teemaksi

tämän kysymyksen osalta nousi empatia lapsen yksilöllistä tunneilmaisua kohtaan.

Kysymyksessä numero kolme, kohdassa a), pyydettiin arvioimaan omaa tunnekasvatusosaamista asteikolla 10-0, jossa 10 tarkoittaa erinomaisia tunnekasvatustaitoja ja 0 tarkoittaa ettei ole lainkaan tunnekasvatustaitoja. Työntekijöiden arviot asettuivat välille 2-8. Enemmistö arvioi siis tunnekasvatusosaamisensa tasoksi joko tyydyttävät tai hyvät taidot (7-8), josta myös muodostui keskeinen tema tälle vastauskohdalle.

Kohdassa kolme b kysyttiin omia vahvuuksia tunnekasvattajana eli missä asioissa työntekijä kokee hänellä olevan tarpeeksi osaamista. Vastauksia olivat muun muassa empatiakyky, normaalit arkiset asiat ja tilanteet, lapsen persoonan huomiointi, ristiriitatilanteet, lasten kanssa keskustelu tunteista, kuvakorttien käyttö, lapsen tunnetilojen tunnistaminen, johdonmukaisuus ja pitkäjänteisyys sekä määrätietoisuus. Toistuvista vastauksista nousi keskeiseksi temaksi myötäeläytyvä kuuntelutaito.

Kolmoskysymyksen viimeisessä eli c)- kohdassa kysyttiin vielä mitä asioita voisi itsessään kehittää tunnekasvatuksen sisältöihin liittyen. Työntekijät vastasivat jälleen monipuolisesti tunnistuen kehittämisen kohteita itsessään. Vastausten perusteella toivottiin muun muassa lisää teoretietoa tunnekasvatuksesta, menetelmäosaamista arjen tilanteisiin, tietoa kuinka toimia haasteelliseksi koettujen lasten kanssa sekä lasten kanssa läpikäytäviä tunteiden käsittelyn keinoja. Keskeinen tema tähän osioon onkin teoretiedon ja käytännön taitojen lisääminen.

Viimeisessä eli neljännessä kysymyksessä kysyttiin mistä tunnekasvatukseen liittyvistä asioista työntekijät haluaisivat erityisesti saada lisää tietoa. Tämä kysymys toimi pohjana kehittämistyönä tehdylle tunnekasvatukäsikirjalle. Enemmistö työntekijöistä toivoi lisää tietoa toimintatavoista ja eri menetelmistä tunnekasvatukseen. Toinen useammin mainittu sisältö oli kohtaamis-

tavat haastavasti käyttäytyvien lasten kanssa toimimiseen. Lisäksi toivottiin tunnekasvatuskurssia tai -koulutusta työntekijöille yhdessä käytäväksi sekä materiaalia, jossa on käytännön esimerkkejä ja muiden ammattikasvattajien kokemuksia tunnekasvatuksesta ja siihen liittyvistä tilanteista. Keskeiseksi teemaksi nousi lisää menetelmätietoa työyhteisöön.

Vastausten pohjalta keskeisiksi teemoiksi tunnekasvatuksessa nousivat siis tunteiden käsittely, empatia lapsen yksilöllistä tunneilmaisua kohtaan sekä myötäeläytyvä keskustelutaito. Vastausten perusteella työntekijät olivat tyydyttävällä tai hyvällä tasolla tyytyväisiä omiin tunnekasvatustaitoihinsa. Vastauksista nousi esille, että työyhteisöön kaivataan lisää teorian tietoa sekä käytännön taitoja ja menetelmätietoa. Vastauksista tuli esille yhdessä oppimisen ja opettelun näkökulma, sillä monesti keinoja ja tietotaitoa toivottiin koko työyhteisön hyväksi, ei vain yksilöllisellä tasolla.

5.3 Tunnekasvatuskäsikirjan tarkoitus ja sisältö

Kehittämistyön tuloksena toteutetussa käsikirjassa käsittelen aiheita, jotka ovat nousseet esiin kyselyn vastausten pohjalta. Käsikirjaan olen koonnut tunnekasvatuksen teorian tietoa, harjoituksia ja kirja- sekä muita materiaali-vinkkejä, joiden avulla työntekijät voivat perehtyä tunnekasvatuksen eri sisältöihin ja toteutusapoihin. Aiheita käsikirjassa ovat mm. henkilöstön kehittäminen ja oppiva organisaatio, tunteet, varhaiskasvattajan kohtaama haaste, ammattilaisen omat tunteet haasteena ja työkaluna, työntekijän lapsuus ja menneisyys, lapsen vahvistava kohtaaminen sekä lapsen tunnetaitojen tukeminen. Lisäksi käsikirja sisältää pienen tunnesanakirjan sekä kirjallisuusuosituksia tunnekasvatukseen liittyen. Käsikirjan avulla työntekijät saavat lisää formaalista tietämystä sekä keinoja praktisen

tietämyksen kehittämiseen ja soveltamiseen. Näin tunnekasvatuskäsikirjalla on tarkoitus vahvistaa työntekijöiden asiantuntijuutta.

Kirjasuosituksissa on myös muun muassa omien tunteiden tunnistamiseen ja käsittelyyn sekä säätelyyn liittyvää materiaalia. Tunnekasvatuskyselyn vastauksissa tuli ilmi, että työntekijät kaipaavat teorialtetta lasten tunnetaitojen ilmenemisestä, kehittämisestä sekä tukemisesta, ja konkreettisia keinoja näiden toteuttamiseen. Näihin tarpeisiin olen pyrkinyt vastaamaan tunnekasvatuskäsikirjan sisällöillä. Työntekijät kaipasivat vinkkejä kuinka toimia kovin haasteellisten lasten tunteiden käsittelyssä heidän parhaakseen, joten olen sisällyttänyt kirjavinkkejä myös tähän aiheeseen liittyen. Jokaisen kirjan kohdalla on lyhyesti kerrottu mitä aihepiirejä kirja sisältää.

Käsikirjan lopussa on kirjavinkkien lisäksi lueteltu muutamia tunnekasvatuksen menetelmiä ja muita hyödyllisiä linkkejä ynnä muuta sellaista. Olen myös jättänyt tilaa sille, että työntekijät voivat kirjoittaa käsikirjan loppuun omia nettisivuvinkkejä, mikäli havaitsevat asiaa koskettavia sivustoja omalla ajalla.

Toivon, että tunnekasvatuskäsikirja herättää työntekijöissä positiivisia tunteita ja tuo heidän keskuuteensa lisää asiantuntemusta tai ainakin lisää intoa ja kiinnostusta tunnekasvatusta ja sen sisältöjä kohtaan. Toivoisin, että työntekijät esimerkiksi kirjalistaa selatessaan ajattelisivat, että ” nämä ovat mielenkiintoisia kirjoja, joita voisi lainata tai ostaa omaksi”. Olisi hienoa myös, jos jotkin listassa mainitsemani menetelmät olisivat jo työntekijöille entuudestaan tuttuja, mutta vielä hienompaa, mikäli he ajattelisivat, että ” ai tällainenkin menetelmä on olemassa, enpä ole ennen tiennyt tästä mitään, mutta haluaisin kokeilla tätä”. Tällöin osa tavoitteistani tunnekasvatuskäsikirjan osalta toteutuisi.

Tunnekasvatuskäsikirjan oli siis tarkoitus tuoda esiin sellaisia aiheita ja sisältöjä, joita varmaan pohditaan jokaisessa päiväkodissa, mutta ei välttämättä

löydetä tai keksitä keinoja niiden purkamiseen. Useasti ei myöskään tiedosteta, miten yleisiä nämä pohdinnot ovat tai miten helposti niihin on löydettävissä erilaisia päteviä ratkaisuja kun tietää mistä etsiä. Tunnekasvatuskäsikirjan sisällön arviointi ja käyttäjäkokemukset jäävät tämän opinnäytetyön ulkopuolelle.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää mitä päiväkotikädenjäljen työntekijät ajattelevat tunnekasvatuksesta esittämällä kysymyksiä, kuten mitä tunnekasvatus heille tarkoittaa ja minkälaisina he kokevat omat tunnekasvatustaitonsa. Halusin, että työntekijät reflektoivat tunnekasvatusta oman ammatillisuuden osana. Opinnäytetyössä tuli esille myös kehittämisenäkökulma sekä työntekijöiden toivomuksesta että omasta kiinnostuksen kohteestani. Tunnekasvatuksen kehittäminen on perusteltua, koska siitä saatavat hyödyt ovat suuret; lapset, joilla on hyvät tunnetaidot ovat sosiaalisesti lahjakkaampia, sairastavat vähemmän sekä menestyvät paremmin koulussa. (Kanninen & Sigfrids 2012, 75.)

Opinnäytetyö toteutettiin siis kehittämistyönä, jonka tuotoksena syntyi tunnekasvatuskäsikirja päiväkodin työntekijöille. Käsikirja antaa teoria- sekä menetelmätietoa ja kirjasuosituksia tunnekasvatukseen, ja siinä on otettu huomioon työntekijöiden kyselyvastausten perusteella esiin nousseet toiveet ja lähtökohdat. Näitä toiveita vastausten perusteella olivat teoriatieto sekä käytännön taidot tunnekasvatukseen liittyen ja menetelmätiedon lisääminen työyhteisössä. Erityisesti toivottiin tietoa siitä, kuinka voidaan rakentavasti toimia haasteellisesti käyttäytyvien lasten kanssa.

Tunnekasvatuskyselyssä työntekijät vastasivat kuuteen tunnekasvatusta käsittelevään kohtaan kyselylomakkeessa. Vastauksista erottui hyvin työntekijä-

kijöiden ammatillisuus ja aiempi kokemus tunnekasvatuksesta. Toiset osasivat nimetä enemmän tunnekasvatuksen sisältöjä, kun taas toiset olivat sitä mieltä, että tarvitsevat lisää teoriatietoa sekä käytännön taitoa osaamiseensa. Ammatillisuus näkyi muun muassa siinä, miten vastaajat puhuivat eri termeillä vastauksissaan. Vastauksista tuli siis esiin asiantuntijatiedon komponentteja. Toiset työntekijät painottivat vastauksissaan käytännön praktista tietämystä, kun taas toiset juurikin teoreettista eli formaalista tietämystä. Myös meta-kognitiivinen tietämys paistoi vastauksista läpi, sillä osa työntekijöistä kuvaili vastauksissa miten ohjaa toimintaansa tunnekasvatukseen liittyvissä arjen tilanteissa. Myös omien heikkouksien ja vahvuuksien tunnistaminen ja tunnustaminen liittyy tähän.

Kohdassa, jossa kysyttiin mitä tunnekasvatus tarkoittaa, osa työntekijöistä vastasi, että he auttavat lapsia tunnistamaan omia tunteita. Osa taas eritteli vielä yksityiskohtaisemmin miten he auttavat lapsia tunnistamaan omia tunteita (esimerkiksi nimeämällä tunteita, miettimällä missä tunteet tuntuvat kehossa tai erilaisten mentelmien avulla). Tunteiden nimeäminen aktivoi aivoissa sijaitsevaa kilen ja loogisen ajattelun keskusta, ja tätä kautta moni tunne helpottuu kun niille löytyy sana ja selitys. (Marjamäki, Kosonen, Törrönen & Hannukkala 2015, 56.) Eri toimintatapojen erittely kertoo ammatitaidosta ja tiedosta aihetta kohtaan. Osa vastaajista on varmasti käyttänyt ammatillisen uransa aikana joitakin tunnekasvatuksen menetelmiä, sillä he osasivat niitä mainita vastauksissaan. Sellaiset henkilöt, jotka eivät ole koskaan käyttäneet menetelmiä eivät niitä myöskään todennäköisesti nimeltä mainitse, vaan ehkä juuri toivovat lisää menetelmätietoa ja käytännön keinoja työhönsä tai mainitsevat yleisemmin ottean, että tahtoisivat oppia käyttämään esimerkiksi tunnekortteja.

Tunnekasvatuksen menetelmien tietämättömyyteen voi olla syynä se, että tunnekasvatus on käsitteenä Suomessa verraten nuori. Esimerkiksi varhaiskasvatuksen ammattilaisilla, joilla on aikaisempi opintoasteen koulutus tai

vaikka akateeminen tutkinto kymmenien vuosien takaa, ei todennäköisesti tutkinto-ohjelmassaan ole varhaiskasvatuksen eri sisältöjä ollut siinä määrin mitä uuden tiedon myötä viime vuosina valmistuneilla. Heillä voi toki olla paljon työkokemusta ja he voivat olla muuten valveutuneita tunnekasvatuksen sisältöjä kohtaan; osa varmasti tietoisesti, osa tietämättään. Viime vuosien aikana on ilmestynyt myös suomenkielistä kirjallisuutta tunnekasvatukseen liittyen, ja olisikin hyvä, jos ammattilaiset tutkisivat tätä kirjallisuutta, sillä he voivat sitä kautta saada nimen tai merkityksen jollekin jo olemassa olevalle käsitykselle, jota eivät ole kuitenkaan tietoisesti soveltaneet toiminnassaan. Tämä on yksi syy, miksi lisäsin tunnekasvatuskäsikirjaan kirjallisuussuosituksia.

Onnistuin mielestäni hyvin tuomaan tunnekasvatuskäsikirjassa erilaisia hyödyllisiä sisältöjä esiin. Siitä tuli kattava paketti, jonka avulla pääsee alkuun omalla tunnekasvatusmatkalla kohti aiheen asiantuntijuutta. Tunnekasvatuskysely toimi hyvänä alustajana työntekijöiden ajatusten selvittämiseen ja kysely oli kuulemani mukaan sopivan pituinen, niin että työntekijöillä oli tarpeeksi aikaa miettiä vastauksia ja he jaksoivat keskittyä vastaamiseen arjen hulinan keskellä. Tästä opinnäytetyöstä jää kuitenkin puuttumaan käsikirjan toimivuuden arviointi ja se kuinka tyytyväisiä työntekijät ovat sen sisältöihin.

Tunnetaitojen oppimisen perusta on varhaislapsuudessa; ihminen siis oppii tunnetaitoja aivan pienestä asti. Juuri siksi niillä on tärkeä paikka varhaiskasvatuksessa. Lapsi tarvitsee opettelua, tukea sekä esimerkkejä tunteiden esille saamiseksi. Lapsen tulevaisuuden kannalta tunteiden tunnistaminen ja niiden hallinnan oppiminen on jopa tärkeämpi asia kuin tiedollinen oppiminen, sillä myös uusien asioiden oppiminen vaatii toimivan tunnepohjan. Tässä kaikessa aikuisella on tärkeä rooli, sillä lapsi tarvitsee aikuista ja aikuisen tunteita säätelemään ja jäsentämään omaa olemistaan, käyttäytymistään ja oppimistaan. (Isokorpi, 2014. 127.)

Tunnekasvatuksesta on ollut viime vuosien aikana puhetta niin varhaiskasvatuspiireissä kuin mediassakin yhä enenevässä määrin. Kuitenkaan tunnekasvatus ei ole vielä saanut omaa kohtaansa esim. varhaiskasvatuslaista tai varhaiskasvatussuunnitelman perusteista, vaan siihen viitataan yleensä kohdassa "eettinen kasvatus" tai "sosiaalinen kehitys" tai kun puhutaan lapsen vuorovaikutustaidoista ja oikeudesta turvaan. Siksi on entistä tärkeämpää, että varhaiskasvatuksen ammattilaiset ovat itse valvoutuneita ja kehittävät omaa asiantuntijuuttaan. Olen iloinen, että sain opinnäytetyöni kautta olla osaltani mukana siinä prosessissa!

LÄHTEET

- Happo, I. 2006. Varhaiskasvatuksen asiantuntijuus. Asiantuntijaksi kehittyminen Lapin läänissä. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.
- Heinonen, H., Iivonen, E., Korhonen, M., Lahtinen, N., Muuronen, K., Semi, R. & Siimes, U. 2016. Lasten oikeudet ja aikuisten vastuut varhaiskasvatuksessa. Juva: PS-kustannus.
- Hujala, E., Puroila, A-M., Parrila-Haapakoski, S. & Nivala V. 1998. Päivähoidosta varhaiskasvatukseen. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy.
- Hujala, E. & Turja, L. 2016. Varhaiskasvatuksen käsikirja. 3.painos. Juva: PS-Kustannus.
- Helakorpi, S. 1999. Kouluttajan asiantuntijuus ja sen kehittäminen. Hämeenammattikorkeakoulu. Opettajakorkeakoulun julkaisuja D:119. Hämeenlinna.
- Isokorpi, T. 2004. Tunneoppia parempaan vuorovaikutukseen. Jyväskylä: PS-kustannus Opettajakorkeakoulun julkaisuja D:119.
- Jalovaara, E. 2006. Tunnetaidot tiedon rinnalle kasvatuksessa. Pilot-kustannus.
- Kanninen, K. & Sigfrids, A. 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Koivunen, P-L. Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen. 2013. 2. painos. Juva: PS-kustannus.
- Kokkonen, M. 2010. Ihastuttavat, vihastuttavat tunteet. 2.painos. Juva: PS-Kustannus.
- Lajunen, K., Andell, M. & Ylenius-Lehtonen, M. 2015. Tunne- ja turvataitoja lapsille. Juvenes-Print – Suomen Yliopistopaino Oy.
- Mahkonen, S. 2015. Varhaiskasvatuslaki. Porvoo: Edita Publishing Oy
- Marjamäki, E., Kosonen, S., Törrönen, S. & Hannukkala, M. Lapsen mieli. Suomen mielenterveysseura. 2015. 2. painos. Juvenes Print- Suomen Yliopistopaino oy.
- Mattila, K-P. 2011. Lapsen vahvistava kohtaaminen. Juva: PS-kustannus.
- Niemi, P. 2014. Hyvää mieltä & tunnetaitoja. Päivä osakyhtiö. Hämeenlinna.
- Nummenmaa, L. 2010. Tunteiden psykologia. Falun: Tammi.
- Opetushallitus. 2013. Tunteesta tunteeseen –3. Tunnetaitoja oppii harjoittelemalla. Viitattu 5.4.2017.
http://www.edu.fi/tunteesta_tunteeseen/tunnetaitoja_oppii_harjoittelemalla

- Oulasmaa, M. & Riihonen, R. 2013. Ammattikasvattajan kielletyt tunteet. Väestöliitto. Helsinki: VL-Markkinointi Oy.
- Peltonen, A. & Kullberg-Piilola, T. 2005. Tunnemuksu. Saarijärvi: Saarijärven Offset.
- Puolimatka, T. 2010. Kasvatus, arvot ja tunteet. Helsinki. Suunta-kirjat.
- Päiväkoti Kädenjäljen varhaiskasvatussuunnitelma. N.d. Uurainen. Viitattu 25.3.2017 <http://www.pkkadenjalki.fi/index.php?id=29>
- Teemoittelu. 2016. Aineiston analyysimenetelmät. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 20.4.2017. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/metelmapolkuja/metelmapolku/aineist-on-analyysimenetelmät/teemoittelu>
- Tunnetaitojen perusteet. Suomen Mielenterveysseura. Viitattu 23.4.2017 <http://www.mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveys/itsetuntemus/tunnetaidot/tunnetaitojen-perusteet>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Uuraisten kunnan varhaiskasvatussuunnitelma. 2005. Uurainen. Viitattu 26.3.2017. <http://uurainen.fi/uploads/VASU.pdf>
- Varhaiskasvatus. N.d. Kasvatus, koulutus ja tutkinnot. Opetushallitus. Viitattu 23.3.2017. http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/varhaiskasvatus
- Varhaiskasvatusta koskeva lainsäädäntö. Opetus- ja kulttuuriministeriö. N.d. Viitattu 24.3.2017. <http://minedu.fi/varhaiskasvatuslait>
- Varhaiskasvatuspalvelut. Nd. Vastuualueet. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Viitattu 23.3.2017. <http://minedu.fi/varhaiskasvatus>
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2016. Opetushallitus. Tampere. Juvenes Print-Suomen Yliopistopaino Oy. Viitattu 25.3.2017. http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf
- VASU2017 – varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden uudistaminen. 2017. Säädökset ja ohjeet. Opetushallitus. Viitattu 25.3.2017. http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/varhaiskasvatus
- Wright, N. & Oliver, G. 1998. Lapsen tunteet. Tampere: Kirjatoimi.

LIITTEET

Liite 1. Vastausten analysointi

Kysymykset	Vastausten koonti ja määrät	Keskeinen teema
1: Mitä tunnekasvatus mielestäsi tarkoittaa?	-Autetaan lasta tunnistamaan omia tunteita (5) <ul style="list-style-type: none"> • nimeämällä (1) • miettimällä missä tunteet tuntuvat (1) • erilaisten menetelmien avulla (1) -Autetaan lasta ymmärtämään omia tunteita (3) -Puhutaan tunteista lasten kanssa (1) -Ohjataan ja kannustetaan lasta näyttämään eri tunteita (1) -Opetetaan, että kaikki tunteet ovat sallittuja (1) -Harjoitellaan sosiaalisia taitoja ja vuorovaikutusta (1) -Toisen ymmärtämistä ja samaistumista (1) -Huomioidaan lasten tunteet (1)	Tunteiden käsittely
2: Mitä ominaisuuksia hyvällä/osaavalla tunnekasvattajalla mielestäsi on?	-empatian osoittaminen (4) -johdonmukaisuus (1) -tasa-arvoisuus (1) -pitkäjänteisyys -on turvallinen aikuinen	Empatia lapsen yksilöllistä tunneilmaisua kohtaan

	<ul style="list-style-type: none"> -huomioi lapsen yksilöllisen tavan ilmaista tunteita (5) -tilannetaju (2) -osaa käyttää eri menetelmiä (1) -luonteva läsnäolo lasten kanssa (1) -reagointikyky (1) -taitoa kuunnella ja keskustella (1) -ristiriitatilanteiden ennaltaehkäisy (1) 	
<p>3a: Arvioi omaa tunnekasvatusosaamistasi asteikolla 10-0 (10 tarkoittaa erinomaisia tunnekasvatustaitoja ja 0 tarkoittaa ettei ole lainkaan tunnekasvatustaitoja)</p>	<p>2 (1) 6 (1) 7 (2) 8 (3)</p>	<p>Hyvät tai tyydyttävät taidot</p>
<p>3b: Missä tunnekasvatukseen liittyvissä asioissa koet, että sinulla on tarpeeksi osaamista?</p>	<ul style="list-style-type: none"> -empatiakyky (2) -määrätietoisuus (1) -arjen tilanteet (1) -tunteista puhuminen yhdessä lasten kanssa (4) -ristiriitatilanteet (1) -lapsen yksilöllinen huomiointi (1) -lasten tunnetilojen tunnistaminen ja reagointi niihin (1) -pitkäjänteisyys (1) -johdonmukaisuus (1) -kuvakorttien käyttö (1) 	<p>Myötäeläytyvä keskustelutaito</p>

<p>3c: Missä tunnekasvatukseen liittyvissä asioissa koet, että voisit vielä kehittää osaamistasi?</p>	<p>-teoriatieto (4) -kuinka toimia erityisen haasteellisten lasten kanssa (1) -ideoita ja tekniikoita tilanteisiin/arjen työhön (3)</p>	<p>Teoriatietoa ja käytännön taitoja</p>
<p>4: Mistä tunnekasvatukseen liittyvistä asioista haluat erityisesti saada lisää tietoa?</p>	<p>-toimintatapoja/menetelmiä työntekoon (3) -kohtaamistapoja haastavasti käyttäytyvien lasten kanssa toimimiseen (2) tunnekasvatuskurssi/koulutus työntekijöille (1) -materiaalia, jossa toisten kokemuksia (1)</p>	<p>Menetelmätietoa työyhteisöön</p>

Liite 2. Tunnekasvatuskäsikirja päiväkotiin

Tunnekasvatuskäsikirja

Sisälllys

Johdanto	50
Kehitysnäkökulma: henkilöstön kehittäminen ja oppiva organisaatio.....	51
Tunteet.....	52
Perustunteet ja niiden tehtävät.....	53
Ammattilaisena olemisen haaste.....	54
Ammattilaisen tunteet haasteena ja työkaluna	55
Työntekijän lapsuus ja menneisyys	58
Lapsen vahvistava kohtaaminen	60
Lapsen tunnetaitojen tukeminen.....	61
Emotionaalinen saatavillaolo.....	62
Harjoitus lapsen tunteiden kohtaamiseen	64
Pieni tunnesanakirja	68
Kirjasuosituksia.....	69
Menetelmävinkkejä ja muuta materiaalia	77

Johdanto

Tämän käsikirjan tarkoitus on antaa lisää keinoja työntekijöiden tunnetaitojen sekä tunnekasvatustaitojen tarkasteluun ja arviointiin, omien tunteiden tunnistamiseen kasvattajana toimiessa sekä tunnekasvatustaitojen kehittämiseen ja tunnekasvatuksen amattilaisena kasvamiseen. Käsikirja sisältää teoretietoa, käytännön harjoituksia, menetelmätietoa sekä kirjavinkkejä. Näiden on tarkoitus toimia apuna tunnekasvatustyön suunnittelussa, toteuttamisessa sekä kehittämisessä.

Käsikirjan lähtökohdat ovat nousseet esiin työyhteisön mielenkiinnosta ja tarpeesta. Tunnekasvatus on moninainen käsite ja siihen liittyy paljon asioita tunnekasvattajan omista tunnetaidoista lähtien. Olen pyrkinyt sisällyttämään tähän käsikirjaan työyhteisöä hyödyttävää materiaalia koskien tunnetaitoja sekä tunnekasvatusta.

Pyrin tekemään käsikirjan mahdollisimman selkeäksi ja helposti ymmärrettäväksi, niin että siitä on helppo löytää kulloinkin kaivattu asia. Oppaan on tarkoitus tuoda lisää tietoa ja näkökulmia työyhteisön toivomista teemoista sisältöjen kautta, jotka olen katsonut tarkoituksenmukaisiksi keskeisten teemojen osalta. Käsikirjan lopussa olevan kirjallistan ja muun materiaaliosuuden on tarkoitus antaa eväitä lisätiedon etsimiseen itsenäisesti aihealuettain.

Kehitysnäkökulma: Henkilöstön kehittäminen ja oppiva organisaatio

Henkilöstön kehittäminen on kykyjen kehittämistä kaikilla keskeisillä osa-alueilla kohdistuen yksilöihin, tiimeihin ja johtamiseen. Osaamistarpeen ydin muodostuu visiosta johon peilaten kyvykkyyttä kehitetään. Kyvykkyyden osa-alue, joka yhdistää koko organisaatiota, on vuorovaikutus.

Oppivan organisaation ja tiimityön toiminnan sekä kehittymisen edellytys on taito dialogiseen vuorovaikutukseen. Vain tällaisen vuorovaikutuksen kautta organisaation on mahdollista oppia. Oppivan organisaation jäsenet osaavat kyseenalaistaa toimintaansa jatkuvasti, kehittää sitä sekä muuttaa käyttäytymistään uuden tiedon ja uusien näkemysten mukaan. Oppivassa organisaatiossa jokaisella on mahdollisuus kehittyä ja oppia uutta.

Usein oppiminen tapahtuu tiimioppisen muodossa, jossa tiimin yhteisten kokemusten kautta syntyy yhteinen ymmärrys sekä toimenpiteiden suunnittelu ja toteutus. Juurikin tästä syystä esim. täydennykoulutuksen lähtökohtana tulisi olla tiimi tai muu jaettava tietoa käyttävä kokonaisuus eikä ainoastaan yksilöä. Oppivassa organisaatiossa hyödynnetäänkin siis ryhmien yksilöiden ja ryhmien osaamista sekä kehitetään sitä jatkuvasti.

Organisaatioiden menestymisen avain onkin siis osaamisessa, sen jakamisessa sekä sen kehittämisessä. ¹

---

¹ Helakorpi, S. 1999. Kouluttajan asiantuntijuus ja sen kehittäminen. Hämeen ammattikorkeakoulu. Opettajakorkeakoulun julkaisu D:119. Hämeenlinna. 8-13

Tunteet

Tunteet ovat merkittävässä roolissa ihmisen olemisessa, sillä ne jopa ohjaavat elämäämme. Tunteet vaikuttavat jokaisessa elämäntilanteessa, huomaammepa sen tai emme. Tunteisiin saattaa liittyä paljon kysymyksiä ja ongelmia, ja tunteet voivat olla kokemuksena vaikeita tai joskus jopa sietämättömiä. Tunteiden viestiä on välillä vaikea ymmärtää tai ottaa vastaan. Tunteet voivat niin sanotusti vyöryä yli laidan; joko niiden määrä tai koko voi tuntua liian suurelta. Tunne-elämä voi olla myös lukkiutunut, kylmentynyt ja kaventunut. Ympäristöstä opitut ja perityt tunnetaidot eivät aina riitä pitämään tunteita tasapainossa.

Tunteilla on tärkeä tehtävä, niillä on jokin viesti kerrottavanaan, ja siksi niiden kuuntelu eli tiedostaminen ja havainnointi on tärkeää. Jos jokainen todella ottaisi tunteensa huomioon ja kuuntelisi niitä, voisi palkintona olla arvokkaita oivalluksia elämästä ja itsestään. Tämän sijaan ihminen usein kieltäytyy kuuntelemasta ja kokemasta tunteita eli torjuu, vähättelee ja kiertelee niitä. Tunnistamattomina ja purkamattomina monet tunteet kuluttavat mielen voimavaroja sekä vahingoittavat terveyttä. Hyvät tunnetaidot ovat siis tavoittelemisen arvoinen asia, sillä ne seuraavat voimavarana ihmissuhteisiin ja vahvistavat itsetuntoa. Tärkeimmät tunnetaidot ovat tunteiden tunnistaminen, kannattelu, käisttely ja säätely. Tunteiden käsittelyssä ja ilmaisussa opitut tavat ovat kasvaneet osaksi persoonaa niin, ettei aina ole edes tiedossa mistä taidot ja tavat on omaksuttu. Monet näistä toimintamalleista saattavat olla asiaankuuluvia ja oikeita, mutta osa opitusta voi olla elämää hankaloittavaa ja haitallista.²

Tunne-elämän säätelyllä ja tunteiden käsittelyllä on suora yhteys elämäntilanteen tunteeseen sekä ihmisen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin.

---

² Niemi, P. 2014. Hyvää mieltä & tunnetaitoja. Hämeenlinna: Päivä osakeyhtiö. 58-63

On tärkeää pysähtyä ja kysyä itseltään: ”Mikä tunne tämä on? Mikä sen laukaisi? Miltä se tuntuu mielessäni ja kehossani? Miten voin ilmaista sen itselleni ja ympäristölleni sopivalla tavalla? Myönteiset tunteet antavat mielihyvää ja energiaa sekä virkistävät, vapauttavat ja auttavat mieltä ja elimistöä palautumaan kielteisten tunteiden vaikutuksesta.

Perustunteet ja niiden tehtävät

Perustunteita ovat mielihyvä, pelko, inho, suru, viha sekä hämmästys. Näillä kaikilla on omat tehtävänsä. Kun tarkastelemme perustunteita, voimme päätellä, että kaikilla perustunteilla on selkeästi rajattu tarkoitus toiminnan ohjauksessa. Myös negatiivisiksi mieltämämme tunteet kuten suru tai pelko, ovat koppuen lopuksi hyödyllisiä meille. Ongelmallisia niistä tulee, jos emme kykene tunnistamaan mikä aiheuttaa esimerkiksi surullisuutemme tai jos olemme kyvyttömiä poistamaan sen aiheuttajaa. Tällaisessa tapauksessa tunnereaktio saattaa pitkittyä ja alkaa kuormittaa kehoamme sekä mieltämme. Kyky tunnistaa omia tunteita ja niiden aiheuttajia on sekä vaikuttaa omiin tunteisiin, on eräs taitavan sosiaalisen toiminnan osatekijä.

MIELIHYVÄ: Mielihyvän kokemukset ovat niitä, jotka ohjaavat henkilöä kohti hyödyllistä toimintaa. Ihmisillä perustarpeiden, kuten syömisen, juomisen, lisääntymisen sekä sosiaalisen vuorovaikutuksen tyydyttäminen aiheuttaa voimakkaita mielihyvän kokemuksia, mikä saa meidät puolestaan hakeutumaan näiden asioiden pariin. Myönteiset tunnereaktiot auttavat elimistöä palautumaan stressistilasta.

PELKO: Tapahtumat, jotka uhkaavat psyykkistä tai fyysistä hyvinvointiamme, saavat aikaan pelkoreaktioita. Pelko ohjaa yksilöä pois päin haitallisista tapahtumista, joten sen voidaan ajatella olevan mielihyvälle vastakkainen mekanismi. Ihminen tahtoo välttää pelottavia asioita jo ennakkoon, sillä

voimakkaat pelkoreaktiot tuntuvat todella epämiellyttäviltä. pelkoreaktio siis auttaa meitä pakenemaan haitallisia tilanteita sekä välttämään niitä jo ennalta.

INHO: Inhoreaktioiden pääasiallinen tarkoitus on estää haitallisten tai myrkyllisten ruokien ja juomien nauttiminen. Tämän takia inhon tunteita aiheuttavat tyypillisesti voimakkaasti epämiellyttävät hajut ja maut, mutta myös sellaisten asioiden näkeminen, joiden tiedämme olevan epämiellyttäviä. Ihmisillä kuitenkin voi olla myös moraalisen inhon kokemuksia, jos jokin asia on ristiriidassa heidän omien moraalikäsitteisiensä kanssa.

SURU: Surusta aiheutuu yksilölle toimintavalmiuden vähenemisestä, tiedonkäsittelyn hitautta sekä motoristen järjestelmien toiminnan hidastumista. Ilmaistu suru saa aikaan empaattista käyttäytymistä muissa ihmisissä ja edistää yksilön mahdollisuuksia saada apua muilta ihmisiltä.

VIHA: Viha nostaa yksilön toimintavalmiutta. Se suuntaa psyykkiset ja fyysiset resurssit puolustamiseen, itsen tai läheisen suojelemaan tai vastustajan kimppuun hyökkäämiseen. Viha kohottaa ja ylläpitää yksilön toimintavalmiutta niin, että mahdollisuudet tarvittavaan toimintatapaan paranevat. Toisaalta vihan ilmauksia esim. kasvojen ilmeitä voidaan käyttää ennakoivana pelotteena, ja pelkästään tämän tyyppinen uhkailu saattaa monesti saada hyökkääjän pakenemaan.

HÄMMÄSTYS: Ihminen kokee hämmästyvänsä silloin kun jokin havainto ei vastaa lainkaan olemassa olevia odotuksia. Hämmästyksen kokemus keskeyttää senhetkisen toimintamme ja valmistaa meidät muuttamaan toimintaamme niin, että se vastaa paremmin yllättävää ja uutta tilannetta.³

Ammattilaisena olemisen haaste

---

³ Nummenmaa, L. 2010. Tunteiden psykologia. Falun:Tammi. 53

Lasten parissa työskentelevän henkilön ammatillinen haaste lapsen vahvistavassa kohtaamisessa on muistaa jokaisen lapsen ainutlaatuisuus ja arvostaa sitä. Myös oman ammatillisen itsearvostuksen vahvuudella on suuri merkitys. Lapsen arvostaminen on mahdollista kun muistaa, että lapsen persoona ei ole työn kohde. Työn tehtävänä on hoivata, kasvattaa ja ohjata lasta, mikä puolestaan tulee tehdä lapsen persoona arvostaen ja tarvittaessa puolustaenkin. Tavoitteena ei siis ole muokata lapsen persoona, vaan vahvistaa lapsen identiteettiä ja tukea hänen kasvuaan.

On todella tärkeää, että lasten parissa työtä tekevällä on riittävä ammatillinen itseluottamus. Tämä luottamus syntyy osaamisen tunteesta eli tietoisuudesta mitä on tekemässä ja miksi. Jos lapsityötä tekevän ammatillinen itseluottamus on kovin heikko, hän helposti hakee sille vakuutuksia. Tällöin hän edellyttää lapselta työssään onnistumisen osoittamista. Asetelmasta tulee silloin kohtaamisen irvikuva, jossa aikuinen hakee lapselta hyväksyntää ja edellyttää lapsen käyttäytyvänaikuisen parhaaksi.

Ammatilliseen itseluottamukseen kuuluu myös kyky kestää rajallisuutta sekä omia virheitään ja rohkeus yrittää uudestaan lisää oppineena. Ammatilaisen on ymmärrettävä, että hän voi joskus olla myös väärässä. Asiantuntijuus ja ammtitaito ei tee kenestäkään erehtymätöntä, vaan kaikki tekevät virheitä.

Tällöin on mahdollista, että ammattilainen tulkitsee väärin, reagoi epäasianmukaisesti tai fokusoi pieleen. Tämän takia on lapsen hyvän elämän ja oikeusturvan kannalta tärkeää, että ei lyö lukkoon omaa näkemystä, vaan on valmis keskustelemaan muiden kanssa kuullakseen heidän näkökantoja. Ammatilaisella saa ja pitääkin olla näkemystä, mutta tulee myös pysyä luovana, kuuntelevana sekä avarakatseisena. ⁴

Ammattilaisen omat tunteet haasteena ja työkaluna

---

⁴ Mattila, K-P. 2011. Lapsen vahvistava kohtaaminen. Juva:Bookwell Oy. 24-25, 49.

Kasvattajat eivät aina koe työtehtäväänsä ainostaan ihanaksi ja pidä jokaista lasta herttaisena nöpönenänä. Kaikista lapsista ei voi eikä tarvitsekaan pitää yhtä paljon. Voi olla kuitenkin vaikeaa suhtautua neutraalisti lapseen, joka koetaan epämiellyttäväksi varhaiskasvatusryhmässä, jossa kasvattaja on päivittäin samojen lasten kanssa tekemisissä.

Lapsen toistuva epätoivottu käytös tai ilmaisutyyli voi alkaa suututtaa tai aiheuttaa muilla tavoin vaikeuksia aikuiselle pysyvä roolissaan. Aikuinen voi toisinaan joutua tunnekuohun valtaan, mikä näkyy myös ulospäin joskus. Tällaisessa tilanteessa kasvattajan omat henkilökohtaiset mieltymykset, ajatukset ja tunteet syrjäyttävät hetkeksi ammattilaisen roolin, mikä voi jälkeensä aiheuttaa ammatillista huonommuudentunnetta ja syyllisyyttä. Kukaan ei kuitenkaan ole täydellinen, joten on ihan luonnollista, että välillä työntekijän oma tunne-elämä tulee esiin tavalla tai toisella.

Lapsi kuitenkin tarvitsee kokemuksen siitä, että aikuinen hallitsee omat tunnereaktionsa. Tämän vuoksi toistuva ärtyneisyys ja kiukun osoittaminen avoimesti lapselle voi haitata lapsen omaa tunnesäätelyä. Se voi olla jopa vahingollista, riippuen lapsen iästä ja omasta temperamentista. Mikäli on kiukustunut lapselle, tilanne on pyrittävä korjaamaan ja purettava pian. Aikuinen voi tällöin kertoa lapselle, ettei olisi saanut suuttua ja vaikuttaa ehkä pelottavalta, mutta lapsi ei myöskään saa jatkaa esimerkiksi vahingoittavaa toimintaa.

Turvallinen aikuinen kantaa vastuun omista tunteistaan sekä olostaan. Hän ymmärtää, että tunteet, jotka hänessä heräävät, ovat hänen omia tunteitaan myös silloin kun ne heräävät lapsen kanssa vuorovaikutuksessa ollessa. Lapsi ei ole vastuussa aikuisen tunteista, vaan aikuisen pitää kohdata ne itse. Lapsi ei ikinä ole velvollinen muokkaamaan omaa toimintaansa tavalla, joka ei herätä aikuisessa sellaisia tunteita, joita hänen on vaikea käsitellä, joita hän ei kunnolla kestä, ja jotka haluaa siksi torjua.

Omia tunteita voi oppia säätämään ja käsittelemään paremmin. Pelkästään omien tunteiden taustojen pohtiminen saattaa auttaa työntekijää tunneprosessissaan, jolloin vuorovaikutus lapsen kanssa alkaa parantua. On hyvä, jos voi ottaa lasten kanssa tapahtuvasta vuorovaikutuksesta nousevat tunteet vastaan ja hyväksyä ne, vaikka ne olisivat kielteisiäkin. Sen jälkeen voi päästää niistä irti. Ihmisiä usein harmittavat ja ärsyttävät sellaiset asiat, jotka ovat jotenkin herkkiä kohtia omassa elämässä. Tämä voi tapahtua alitajuntaisesti, niin ettei sitä edes tiedosta itse. Siksi ammattilaisen olisi hyvä pohtia, esim. minkälainen lapsi hänelle tuntuu epämieluisalta ja miksi. Minkälaisia piirteitä, ominaisuuksia ja tapoja tähän lapseen liittyy? Vai onko vastenmieliisyyden takana muita tunteita kuten esimerkiksi pelko lapsen toiminnan vuoksi tai oma väsymys tai keinottomuus? Omien tunteiden tarkastelu voi olla yllättävän hedelmällinen lähtökohta uudenlaiseen vuorovaikutukseen lapsen kanssa.⁵

Kasvattajalla on päiviä, jolloin lapsen vastaanottaminen ja sietäminen on todella vaikeaa, jopa mahdotonta. Tunteita saattaa tulla vastaan yksinkertaisesti liikaa. Kun työntekijän omat voimavarat ovat vähissä hetkellisesti ja menossa on jo päivän viiden keskustelu saman lapsen kanssa samasta ongelmasta tai kun lapsi saa raivarin aikuisen ollessa yksin vastuussa resurssipulan vuoksi, mitta voi helposti tulla täyteen. Lapsi voi olla suuttunut ja hermostunut ja odottaa aikuisen tarjoavan apua ja turvaa, mutta aikuinen ei jaksakaan pysyä tilanteessa rauhallisena. Aikuisessa herännyt tunne saattaa ottaa vallan ja hän ajattelee tai saattaa jopa toimia tämän tunteen mukaisesti.

Osa ammattilaisista huomaa oman jaksamisensa rajat ajoissa ja pyytää toisen työntekijän apua. Tätä apua ei kuitenkaan aina ole saatavilla ollenkaan tai se ei ehdi juuri kyseiseen tilanteeseen. Osa aikuisista ei huomaa avuntarvettaan ajoissa ja saattaa vaipua hetkelliseen tunnekuohuun, joka ei ole enää

---

⁵ Kanninen, K. & Sigfrids, A. 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-kustannus, 93

rakentava. Työntekijä voi tällöin tuntea kiukkua, vihaa tai jopa epätoivoa. Työntekijän mieleen voi jäädä päällimmäisenä väsymys, turhautuminen tai jopa syyllisyys, vaikka konfliktitilanteesta selvittäisiinkin tyydyttävästi. Kaikki ammattilaiset tietävät, että tunteita itsessään herättäviä tilanteita ei pitäisi päästää vyörymään hallitsemattomasti. Näin voi kuitenkin joskus käydä. Lohtuna on kuitenkin se, että lapsen kanssa voi keskustella jälkepäin tilanteesta, ja tarvittaessa aikuinen voi pyytää käytöstään anteeksi. Näistä tilanteista oppii niin lapsi kuin itse työntekijä.⁶

Työntekijän lapsuus ja menneisyys

Varhaiskasvattajat tuovat mukanaan oman henkilökohtaisen elämänkokemuksensa sekä lapsuuden muistonsa kasvatustilanteisiin. Suhtautuminen lapsiin ei riipu vain koulutuksesta ja vankasta työkokemuksesta, vaan myös kunkin aikuisen omista lähtökohdista ja elämänhistoriasta. Lapsuuden kiintymystyyli on yksi tärkeistä ihmissuhteisiin vaikuttavista asioista. Lapsuudenaikaiset kiintymyssuhteet ja niiden tyyli nimittäin vaikuttavat ammattikasvattajan työssä muodostuneisiin siteisiin siinä missä muihinkin ihmissuhteisiin. Jos lapsena on saanut rakkautta, myötätuntoa sekä lohtua osakseen, on helpompi antaa sitä hoitolapsille. Jos taas on lapsena saanut välinpitämättömyyttä osakseen tai kiukkua hädän hetkellä, tai on joutunut selviytymään vaikeista tilanteista yksin, ymmärretysti ei ehkä pysty aikuisena tuntemaan samalla tavalla sympatiaa tai ymmärrystä kitisevää ja turvattomuuttaan itkevää lasta kohtaan.

Kasvattajalla on omat ainutlaatuiset itseensä sisäistyneet oletukset siitä minkälaista vuorovaikutus on tai sen tulee olla. Nämä ovat ihmisen tiedostamattomia odotuksia siitä, miten ihmissuhteissa toimitaan. Tällainen

---

⁶ Oulasmaa, M. & Riihonen, R. Ammattikasvattajan kielletyt tunteet. 2013. Väestöliitto. Fram Oy: Helsinki. 44

sisäistynyt oletus heijastelee sitä, miten tietynlaisten tunteiden kanssa on opittu toimimaan. Tämä puolestaan vaikuttaa muun muassa siihen, mitä lapsen kiukuttelu herättää itsessä ja miten hankalassa tilanteessa ikään kuin luontaisesti alkaa toimia.

Suomalaisessa kulttuurissa tyyppillistä on esimerkiksi se, miten perheissä ei ollut toivottavaa ilmaista vihaa tai kiukkua, vaan niistä tuli ennemminkin vaieta. Jos itse on kasvanut tällaisessa ajatusmaailmassa, niin nykypäivänä lapsen kiukuttelu ja vaatiminen voivat asettaa erityisiä haasteita kasvattajalle. Onkin siis olennaista, miten kasvattaja pystyy refleктоimaan lapsuudessa opittuja toimintatapoja ja malleja. Tärkeää on, että kasvattaja pysähtyy pohtimaan, mitkä ajatukset, uskomukset, tunteet ja asenteet ovat hänen toimintansa taustalla.

Vaikkei omaa menneisyyttään voi muuttaa, kasvattajan olisi tärkeää pystyä integroimaan elämänsä aikana koetut tunnekokemukset osaksi itseään. On katsottava missä kohtaa elämässä on ollut kipupisteitä, ja käsiteltävä ne pois. Vasta sitten kun oma kipu ei ohjaa toimintamalleja, voi todella antaa lapselle vahvistavampaa kohtaamista mitä itse on saanut. Omat vahvuudet vaikuttavat myös lapsen kohtaamiseen ja niitä on hyvä arvostaa, koska ne tuovat kohtaamiseen paljon hyvää. On myös hyväksi oppia huomioimaan tunnesuhteisiin liittyvät odotukset myös työelämässä, sillä sitä kautta työssäjaksaminen voi parantua. Tässä prosessissa voi käyttää apuna esimerkiksi kirjoitettua tai piirrettyä omaelämäkertaa, jonka avulla voi havaita oman elämän kipukohtia ja onnen kokemuksia sekä miettiä niiden vaikutusta nykyiseen minään.

Vaikka merkittävä osa kasvattajan toimintaa ohjautuu menneisyydestä, ei hän ole menneisyyden vanki. Jokainen voi siis muokata omia olettamuksia ja toimitatapoja itsereflektion sekä keskustelujen avulla. Kasvu- ja kasvattamismatkalla on tärkeää muistaa olla lempeä myös itseään kohtaan. Kenenkään ei tarvitse olla erityisen mahtava tai edes välttämättä erinomainen.

Riittää kun on hyvä ja valmis kasvamaan ihmisenä ja ammattilaisena. Kasvu on nimittäin loputon tie eikä sillä tekeminen ja kehitystehtävät lopu koskaan. Hyväksyvä läsnäolo kantaa pitkälle niin itsen kuin lasten kanssa. Se koostuu kyvystä huomioida omia tuntemuksia, tunteita sekä ajatuksia ja kyvystä sanoittaa niitä. Siihen kuuluu myös valmius katsoa asioita uudelta kannalta ja uskallus olla ei-tietävä.⁷

Lapsen vahvistava kohtaaminen

Aikuisuus ja aikuisen vastuut näkyvät kaikissa kohtaamistilanteissa lasten kanssa. Kasvatukselliset tilanteet voivat olla hyvinkin vaativia, varsinkin sellaiset, joissa asetetaan rajoja. Aikuisen täytyy olla perillä siitä, että kasvatustilanteiden tavoitteena on lapsen tasapainoinen kasvu, jotta kasvatustilanteet muodostuvat lapselle hyväksi, vahvistaviksi ja rohkaiseviksi. Tällöin rajojen mittarina ovat nimenomaan lapsen kehitys ja kasvu eikä aikuisen mukavuus tai omat tunteet.

Kasvatustilanteet koostuvat monenlaisista kohtaamisista. Joskus rauhallinen, pitkäjänteinen ohjaus on paikallaan, kun taas joskus tarvitaan jämäkkää rajojen asettamista ja niistä kiinnipitämistä sekä määrätietoista kieltoa ja totuudellista seurausten tarkastelua. Tällaisissa tilanteissa kasvattajan voimavaroja tarvitaan erityisesti tunteiden käsittelyssä. Kunnioitus ja myötätunto ovat joka tilanteessa tarvittavia asioita. Kohtaaminen voi vahvistaa tai haavoittaa lasta. Vahvistuakseen kohtaamisen kautta, lapsi tarvitsee turvallisen aikuisen, joka eri tilanteissa tietää mitä on tekemässä ja toimii johdonmukaisesti.

Lapsi tarvitsee toistuvaa ja ehdotonta viestiä siitä, että on hyväksytty ja että kelpaa juuri omana itsenään vahvuuksineen ja heikkouksineen, omine

---

⁷ Kanninen, K. & Sigfrids, A. 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-kustannus. 206- 209

taitooneen ja kehitysasteineen, omine tunteineen ja toiveinenn sekä oloineen ja persoonallisuudenpiirteineen. Lapsi tarvitsee viestiä siitä minkälainen toiminta on hänen turvallisuutensa ja sosiaalisen kanssakäymisen kannalta hyväksyttävää. Kun lapsi huomaa, että hänet nähdään omana itsenään, hän oppii luottamaan siihen, että hän on juuri oikeanlainen ja riittävän hyvä. Lapsi oppii luottamaan tunteisiinsa ja suhtautumaan olotiloihinsa luontevasti, kun hänelle tärkeät ihmiset antavat hänelle tilaa olla oma itsensä ja näkevät hänet hyväksyvästi. Lapsi tarvitsee ihailua ja kokemusta siitä, että hän on erityinen hänelle läheisille ihmisille. Lisäksi lapsi tarvitsee lohdutusta, tulevaisuudenuskoa ja uuden yrityksen mahdollisuuden.

Jokainen lapsi on arvokas, ainutlaatuinen ja elää omaa ainutlaatuista elämäänsä. Lapsen arvostaminen näkyy aikuisen katseessa. Arvostaminen ilmenee siinä, kuinka tärkeänä pidämme jokaisen lapsennähdyksi tulemistä omana itsenään. Arvostaminen näkyy myös siinä miten hyvin kohtelemme jokaista lasta, ja miten osaamme pyytää myös anteeksi silloin kun siihen on tarvetta.⁸

Lapsen tunnetaitojen tukeminen

Tunteita on tärkeä oppia kokemaan, tunnistamaan, näyttämään sekä hillitsemään. Tunnetaitojen opettelussa ollaan yleensä hetkessä elämisen äärellä, sillä lapsen maailma kostuu niin; hetkessä koetaan tunteita ja hetkessä ne jo vaihtuvat uusiin. Onkin viisasta pysähtyä lapsen tunnetta koskevaan kysymykseen juuri silloin, jos suinkin mahdollista ja etsiä vastaus juuri tässä ja nyt.

Kasvattajan haasteena on auttaa lasta erityisesti tilanteissa, joissa hänen tunteensa ovat hyvin voimakkaita. Kyse onkin siitä, miten kasvattaja näissä

---

⁸ Kanninen, K. & Sigfrids, A. 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-kustannus.

tilanteissa toimii. Lapset, joilla on hyvät tunnetaidot, osaavat tunnistaa ja nimetä omia sekä toisten tunteita. Tällaiset lapset kykenevät myös asettumaan toisen asemaan ja ovat kaveripiirissä suositumpia kuin muut. Lapset, joilla on hyvät tunnetaidot myös sairastavat vähemmän, ja heidän koulumenestyksensä on myöhemmin parempi.

Tunnekasvatuksen tärkeä tehtävä on antaa lapselle valmiudet käsitellä tunteitaan laidasta laitaan. Kielteisiä tunteita, kuten suuttumus, viha ja kiukku, on opittava kanavoimaan ja purkamaan oikein. Kasvattajan tulisi antaa lapselle keinoja näiden tunteiden purkamiseen. Se miten kasvattaja osaa puhua sekä toimia ristiriitatilanteissa on hyvin tärkeää, sillä hän toimii mallina lapselle.

Tunteiden säätely tarkoittaa kykyämme vaikuttaa siihen mitä tunnemme, kuinka pitkään tunnemme sekä miten voimakkaasti tunnemme. Erilaiset epämiellyttävät tunnetilat kuormittavat elimistöämme liian pitkään jatkuessaan. Sama pätee lapsiin. On siis tärkeää oppia tunteiden hillitsemistä sekä negatiivisten ajatusten korvaamista toisilla tunteilla. Tunteiden säätely auttaa säätelemään käyttäytymistä. Lapsen häiriökäyttäytyminen yleensä vähenee sitä mukaa kun lapsen kyky hillitä kielteisiä tunteitaan lisääntyy.

Viime vuosien aikana päiväkodeissa on otettu käyttöön erilaisia valmiita tunnetaitojen ja sosiaalisten taitojen ohjelmia. Uusien tutkimusten mukaan tunteiden säätely, empatian sekä ongelmanratkaisun keinojen systemaattinen harjoittelu on hyödyksi kaikille lapsille.⁹

Emotionaalinen saatavillaolo

Pieni lapsi tarvitsee ennen kaikkea emotionaalisesti läsnä olevaa aikuista sekä vuorovaikutusta. Emotionaalinen saatavillaolo ennustaa turvallista

---

⁹ Kanninen, K. & Sigfrids, A. 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-kustannus.

kiintymystä ja sen puute puolestaan kehitysongelmia. Pieni lapsi aistii sekä tulkitsee paljon herkemmin tunneilmapiiriä ja tunneilmaisuja kuin vaikka toimintaohjeita tai selityksiä. Lapset havainnoivat herkästi aikuisen elekieltä ja ilmeitä ja modostavat luottamuksen sekä perustavat rauhoittumisen sen varaan.

Puhuttaessa sensitiivisyydestä, tarkoitetaan sillä aikuisen kykyä reagoida lapsen tunnekielellä. Sensitiivinen aikuinen kykenee ilmaisemaan aitoja positiivisia tunteita lapselle hymyn, lämpimän äänen sekä katseen kautta. Tämä kaikki viestittää lapselle, että aikuinen on turvallinen ja häneen voi luottaa. Hyväksyvä äänensävy, kannustaminen ja lempeät akatseet tuottavat lapselle kokemuksen huomioiduksi tulemisesta. Sensitiivisyys ei tarkoita pakotettua tai keinotekoista positiivisuutta, sillä lapset aistivat herkästi jos aikuisen tunteet ovat epäaitoja. Jos aikuisen tunnekieli on latteaa tai hän on kovin totinen ja hiljainen, lapsi voi tulkita hänet kylmäksi tai vihamieliseksi, vaikkei aikuinen tietoisesti olisikaan tällainen. Lapsi hakee vahvistusta omille kokemuksilleen aikuisen reaktioista, ja ilman mahdollisuutta tähän sosiaaliseen peilaamiseen lapsi ei saa tehtyä riittävää tunnesäätelyä.

Testaa oletko sensitiivinen:

- *Minun on helppo havaita, milloin joku lapsi kääntyy puoleeni*
- *Minun on helppo ilahtua, hymyillä ja näyttää avoimesti lapselle myönteisiä tunteita*
- *Minusta nauraminen, hymyileminen ja välittämisen näyttäminen lapsille on tärkeää*
- *Minun on helppo saada lapset hyvälle mielelle*

- *Minun on helppo huomata, milloin joku tarvitsee lohdutustani ja saankin lapsen rauhoitettua useimmiten¹⁰*

Harjoitus lapsen tunteiden kohtaamiseen (Kirjasta Tunne minut!)

Tässä harjoituksessa on viisi askelta, jotka auttavat voimakkaiden tunteiden tunnistamisessa ja vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Askeleet on tässä esitetty tiivistetysti, ks. alkuperäinen esitys kirjasta Tunne minut!

Askel 1

Tunteiden havainnointi ja tunnistaminen

Tässä askeleessa tarkkaillaan tietoisesti tunnemaailmaa. Ensimmäisen askeleen alussa voi pysähtyä miettimään, kuinka hyvin omien tunteiden tunnistaminen onnistuu. Kun kasvattaja havainnoi lasta, hän voi tarkkailla millä tavoin ja kuinka lapsi ilmaisee eri tunteita. **Lapset ilmaisevat tunteita epäsuorasti, joten niitä voi olla joskus vaikea ymmärtää.** Lapsen tunteiden ilmaisu tulee usein esille leikissä, ja leikin jälkeen voikin käydä lapsen kanssa läpi mitä tunteita leikki lapsessa herätti. Kasvattaja oppii löytämään lapsen oman tavan ilmaista tunteita tarkkailemalla lapsen sanatonta viestintää, kuten kasvojen ilmeitä, kehon liikkeitä sekä äänen sävyjä. Lapsi viestittää käyttäytymisellään aina jotakin, eikä yleensä löydä sanoja tunteille, jota on taustalla. Kasvattaja voi mielessään yrittää asettua lapsen asemaan ja ymmärtää näin lapsen tunnekokemusta paremmin. Lapsille voi opettaa tunteiden tunnistamista monin tavoin. Tunteiden tunnistaminen on pohja seuraavalle askeleelle.

---

¹⁰ Kanninen, K. & Sigfrids, A. 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Askel 2

Tunteiden sallimisen ilmapiiri

On tärkeää muistaa, että lapsen kaikki tunteet, niin voimakkaat kuin miedommat, on hyväksyttävä, eikä niitä saa mitätöidä tai välttää. Juuri silloin kun voimakkaat tunteet ottavat lapsesta valla, hän tarvitsee kasvattajaa eniten. Kiukun, surun tai pelon tunnetiloissa on mahdollisuus ohjata lasta rauhoittumaan. Nämä tunnetilat ovatkin välttämättömiä, jotta lapsi voi harjoitella rauhoittumisen taitoa. Lapselle on tärkeää, että hoitaja kunnioittaa hänen tunteitaan, rohkaisee kertomaan niistä sekä opettaa nimeämään, tutkimaan ja ymmärtämään tunteita. Lisäksi kasvattajan on tärkeä oppia ennakoimaan tilanteita ja ohjaamaan lasta ennen kuin tunteet vyöryvät liikaa eikä lapsi kykene enää rauhoittumaan. Kyky ennakoida tilanteita, ymmärtää niiden laukaisevia tekijöitä sekä pysähtyä tilanteisiin ajan kanssa, kuuluvat hyvän tunneopastajan ominaisuuksiin. **Hoitajan haasteena on tiedostaa omat ennakkokäsitykset, jottei omista opituista tunnesäätelyn keinoista muodostu estettä hyvälle vuorovaikutukselle.**

Askel 3

Eläytyvä kuunteleminen ja lapsen tunteiden vahvistaminen

Tämä vaihe on mahdollisesti tärkein. Tässä vaiheessa kasvattaja pysähtyy eläytyvästi ja empaattisesti kuuntelemaan ja palauttamaan omin sanoin lapselle sen mitä juuri kuuli ja ymmärsi. Kun hoitaja pysähtyy hetkeksi ainoastaan tätä lasta varten, hän osoittaa kunnioitusta ja empatiaa lasta kohtaan. Kasvattaja viestittää lapselle kuuntelevansa ja arvostavansa lasta esim. kyykistymällä tai kääntymällä lapsen puoleen, antamalla lapsen puhua loppuun, nyökkäilemällä, katsomalla silmiin tai esittämällä lisäkysymyksiä. Kun tulee hoitajan vuoro puhua, hän peilaa lapselle omin sanoin mitä on kuullut ja ymmärtänyt ja auttaa näin lasta nimeämään tunteitaan. Koska lapsi ei usein osaa eritellä tunteita, hoitaja voi nimetä lapsen viestinnästä erottuvat

tunteet: *”Minulle tuli sellainen olo, että sinä”* *”Vaikuttaa siltä, että”*, *Voisiko olla niin että sinusta tuntui”*.. Usein pelkkä eläytyvä kuunteleminen auttaa lasta, sillä hän kokee tullessa nähdyksi ja kuulluksi.

Askel 4

Ydintunteen ja perustarpeiden löytäminen ja nimeäminen

Hoitajan tehtävä on auttaa lasta tunnistamaan ja nimeämään tunteensa sen sijaan, että hän kertoisi lapselle mitä lapsen pitäisi tuntea. Tunteiden nimeäminen auttaa todennäköisesti lasta kokoamaan ajatuksiaan ja rauhoittumaan. Hoitaja siis auttaa lasta löytämään sanat erilaisille tunteille. Lasta autetaan ja ohajataan ymmärtämään, että tunteet voivat vaihdella ja muuttua ja että ihmisellä voi olla monta tunnetta yhtä aikaa (edellyttää noin 4 vuoden ikää, jotta lapsi ymmärtää tämän.) Sen jälkeen kun lapsen kokemukselle on löydetty osuva tunnekuvaus, lapsi on valmis vastaanottamaan ohjausta siihen, miten tilanteessa voisi toimia toisin. Hoitajan on hyvä muistaa lapsen toiminnan ja reaktioiden taustalla vaikuttavat perusmotivaatiot, kuten tarve arvostukseen, turvallisuuteen ja ennakoitavuuteen, autonomiaan, oikeudenmukaisuuteen sekä sosiaaliseen yhteenkuulumiseen. Nämä tunteet ovat oikeutettuja ja se pitää viestittää lapselle, vaikka lähteekin itse etsimään tilanteeseen rakentavaa ratkaisua.

”Ymmärsinkö minä nyt oikein? Kävikö niin, että olit mustasukkainen siitä kun Lauri istui pitkään minun sylissäni ja tunsit jääväsi ulkopuolelle? Sitten löit Lauria ja otit hänen autonsa. Ymmärrän, että sinulle tuli ulkopuolinen olo ja tunsit itsesi yksinäiseksi, mutta tiedät kyllä, että ketään ei saa koskaan lyödä. Miten me nyt voitaisiin hyvittää Laurille se, että toimit epäreilusti?”

Tärkeää on myös arjen touhujen mallintaminen. Hoitaja näyttää esimerkkiä puhumalla omista tunteistaan ja nimeämällä niitä. Satujen lukeminen on oiva tilanne pysähtyä miettimään eri hahmojen tunnetilanteita.

Askel 5

Neuvottelu ja toimivan ratkaisun löytäminen

Hoitajan tehtävä on lapsen tukeminen rajoja asettamalla ja auttamalla lasta löytämään vaihtoehtoisia ratkaisuja ristiliitatilanteissa. Ohjaus voi tapahtua seuraavien vaiheiden avulla:

- Jos lapsi käyttäytyy ei-toivotulla tavalla, auta häntä tunnistamaan tunteensa, aseta selkeät rajat ja selitä miksi lapsen käyttäytyminen ei ole hyväksyttävää
- Mieti lapsen kanssa, millainen käyttäytyminen on toivottavaa
- Auta lasta pohtimaan erilaisia vaihtoehtoja ongelmatilanteeseen
- Arvioikaa yhdessä eri vaihtoehtojen toimivuutta
- Auta lasta valitsemaan paras vaihtoehtoista

Hoitajan on tärkeää välittää lapselle kokemus siitä, että itse tilanteen tunteet eivät ole ongelma, vaan se minkälaisen käyttäytymisen lapsi tilassaan valitsee. lapselle voi esimerkiksi sanoa: *" Ymmärrän, että olet vihainen Piialle kun hän otti auton. Minäkin olisin suuttunut. Silti ei kuitenkaan saa lyödä Piiaa. Miten sinä voisit toimia toisin?"* Aikuinen ei saisi rynnätä liian nopeasti ratkaisuihin, mutta ei myöskään jättää tarjoamatta lapselle mahdollisuutta pohtia erilaisia toimintatapoja. Tällöin lapsi jää avuttomuuden valtaan ja aiemmat haitalliset keinot toistuvat.

Pieni tunnesanakirja:

Aggressio= aggressio on tunne, jonka taustalla tai samaan aikaan voi olla muita tunteita: vihaa, suuttumusta, raivoa, ahdistusta, kateutta, uhoa, kostonhimoa, voitontahtoa, mustasukkaisuutta, pettymystä, toivottomuutta tai häpeää. Aggression tunne voi herätä monessa eri tilanteessa. Se saa kehon ja ajatukset reagoimaan monella tavalla, mutta sehän ei kuitenkaan ole vielä minkäänlainen teko

Empatia= toisen henkilön mielen sisältöjen ymmärtäminen, tulkitseminen ja kokeminen omassa mielessä ja kehossa.

Hyväksyvä läsnäolo= kyky huomioida omia tuntemuksia, tunteita ja ajatuksia. Kyky sanoittaa edellämainittuja. Ystävällisyys, myötätuntoisuus ja sydämellä katsominen, avoimuus, tuomitsemattomuus, kiinnostus ja uskallus sekä valmius vastaanottaa uutta ja katsoa asioita uudelta kannalta. Uskallusta olla ei-tietävä

Itsesäätely = oman itsen tietoista ohjaamista kohti lyhyen ja pitkän aikavälin tavoitteita. Itsesäätely liittyy kaikkiin vuorovaikutustilanteisiin ja koskee ihmisen sisäisiä prosesseja. Itsesäätely on tietoista vastuuta omasta toiminnasta, mikä näkyy mm. kyvyssä ohjata huomiota, säädellä tunteita sekä vastustaa kiusauksia. s.107 huomaa hyvä

Myötätunto= lähimmäisen aitoa kohtaamista ja kuuntelemista hänen lähtökohdistaan käsin sekä yhteyttä toisiin ja sensitiivisyyttä toisen tarpeille. Toisen tunnetilan havaitsemista, mukana elämistä sekä toimintaa toisen hyväksi ilman oman näkemyksen tuputtamista. s.119 huomaa hyvä

Sensitiivisyys= sensitiivinen aikuinen kykenee ilmaisemaan aitoja positiivisia tunteita lapselle. Sensitiivinen aikuinen tunnistaa esimerkiksi kun lapsi hakee hänestä lohtua ja saa tämän rauhoittumaan

Tunnekokemus= tietoisuus siitä, että kehomme ja mieleemme tila suhteessa ympäristöön on muuttunut merkittäväällä tavalla.

Tunnereaktio= kokonaisvaltainen kehon ja mielen tila, joka saa ihmisen toimimaan tilanteessa kuin tilanteessa. Tunnereaktiot viriävät automaattisesti ja säätelevät toimintaamme oppimismekanismiemme sekä vaistojemme mukaan.

Kirjasuosituksia:

Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa?; Marjatta Kalliala

Kirjassa käsitellään kuinka aikuinen voi tavoittaa lapsen kokemusmaailman. Kirjassa osoitetaan kuinka uusi tieto ja aikuisen toiminnan arvioiminen voivat käynnistää muutoksen, joka on myönteinen ja auttaa näkemään asioita lapsen kannalta.

Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin; Katri Kanninen, Arja Sigfrids

Kirjassa selvitetään mitkä tekijät vaikuttavat lapsen hyvinvointiin, miten päiväkotiin voi rakentaa turvallisen ja viihtyisä nryhmän, mistä lapsen tunteiden purkaukset johtuvat jne. Kirjassa kesikytään lapsen amotionaalisen hyvinvoinnin näkökulmaan sekä siihen miten aikuis- sekä vetaisvauorovaikutus vaikuttaa persoonan kehittymiseen. Kirjassa esitellään malleja, jotka painottavat läsnäoloa ja tukevat lapsen turvallista kasvua sekä tunteiden säätelyä.

Lapsen aika; Marjo Ritmala, Tuija Ojanen, Tuula Siven

Kirja on katsaus lapsen kasvuun sekä kehitykseen ja hoitoon sekä huolenpitoon. Kirjassa tulee esille eri tieteidenalojen näkökulmat näihin aiheisiin liittyen. Kirjassa käsitellään lapsen kasvun ja kehityksen lähtökohtia,

lapsen ja lapsiperheen asemaa yhteiskunnassa sekä lapsen kasvatusta kouluikänsä asti.

Tunnekuva – Tunnetaitoja perheille ja kasvattajille; Anne Peltonen, Tarja Kullberg-Piilola

Ihminen tarvitsee tunteita selviytyäkseen. Mutta mikä kertoo vanhemmille mitä lapsi tarvitsee? Mistä voi tietää voiko hän hyvin vai huonosti? Kirjan uudistettu laitos ohjaa kasvattajia tunnistamaan omia sekä lasten tunteita- ja käyttämään niitä.

Kasvatusvuorovaikutus; Kirsti Karila, Maarit Alasuutari, Maritta Hännikäinen

Kirja keskittyy vuorovaikutuksen ominaislaadun ymmärtämiseen vuorovaikutustilanteissa. Vuorovaikutusta käsitellään eri näkökulmista ja tarkastelun näkökohtana on näkemys kasvatuksesta kulturellisena ilmiönä. Kirja tarjoaa lukijalle kattavan esityksen kasvatusvuorovaikutuksen moninaisuudesta ja sen toteutumisesta. Kirjassa olevat artikkelit perustuvat kirjoittajien tutkimuksiin ja sisältävät havainnollistavia esimerkkejä arjen vuorovaikutustilanteista.

Varhaiskasvatuksen käsikirja; Eeva Hujala, Leena Turja

Varhaiskasvatuksen käsikirjassa esitellään keskeinen osaaminen varhaiskasvatuksen kehittämisen perustaksi. Kirjassa annetaan välineitä kuinka viedä varhaiskasvatussuunnitelmat käytännön työhön. Kirjan artikkelit käsittelevät lapsen kehitystä ja oppimista sekä varhaispedagogiikanlähtökohtia. Asiantuntijat kertovat lasten taiteellisesta toiminnasta, liikunnasta, musiikin maailmasta, eettisistä ja uskonnollisista kysymyksistä, matemaattisesta ajattelusta sekä ympäristöön suuntautuvasta tutkimuksesta toiminnasta.

Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päivähoitossa; Soili Keskinen, Heli Virjonen

Kirjassa kuvataan, miten päivähoiton tavoitteet onnistuvat kun asiaakkaan on koko perhe. Nykyään nähdään lapsi entistä enemmän perhesysteemin osana ja vanhemmat keskeisinä lapsen kasvun ylläpitäjinä ja edistäjinä. Kirjassa annetaan vahva kehityspsykologinen taustateoria varhaisen vuorovaikutuksen ilmiöistä. Kirja tuo esille myös näkökulman päivähoiton osasta toimia varhaisen puuttumisen paikkana.

Välittämisen pedagogiikka; Ulla Piironen-Malmi, Seija Strömberg

Kirjassa käsitellään välittämisen pedagogiikkaa, joka on työn tekemistä sydämellä sekä kokonaisvaltaista vastuunottoa arjen pienistä tilanteista ja suhteesta, jossa kasvatusta, hoito ja uolnepito muodostavat aidon vuorovaikutuksen, jonka tavoitteena on hyvinvoiva lapsi.

Lapsen tunteet; Norman Wright, Gary Oliver

Lapsen minäkuva muovautuu vähitellen oman potentiallin ja ympäristön vaikutuksesta. Lapsen tunteet- kirja antaa arjen työkaluja lapsen tunne-elämän ymmärtämiseen ja kehityksen tukemiseen. Se, miten lapsi oppii kohtaamaan ja ilmaisemaan tunteensa, luo perustaa hänen aikuiselle onnelleen. Norman Wright ja Gary Oliver korostavat kirjassaan kasvatusta, joka ottaa huomioon lapsen yksilöllisyyden. Kirjassa käsitellään muun muassa tahdon, järjen sekä tunteiden tasapainoa sekä sitä miten tukea lapsen itsetuntoa.

Lasten oikeudet ja aikuisten vastuut varhaiskasvatuksessa;

Hanna Heinonen, Esa Iivonen, Merja Korhonen

Kirja on vastaus viime aikoina myllänneeseen varhaiskasvatuskeskusteluun. Kirjasta tulee selville, mitä lapsen oikeus varhaiskasvatukseen tarkoittaa, miten varhaiskasvatuksen ennaltaehkäisevä rooli ilmenee, millaisia

muutoksia varhaiskasvatustalaki toimintakulttuuriin edellyttää sekä millainen varhaiskasvatuksen tila Suomessa on ja miten sitä voidaan parantaa. Kirja kertoo, millaisia toimintakulttuurin muutoksia uudet lakimuutokset edellyttävät päiväkodeissa ja mitä henkilöstön vastuut ja velvollisuudet ovat uuden lain mukaisessa toimintakulttuurissa.

Tunne- ja turvataitoja lapsille; Kaija Lajunen, Minna Andell, Mirja Ylenius-Lehtonen

Tunne- ja turvataitoja lapsille on uudistettu oppimateriaali noin 5-11-vuotiaille lapsille. Sitä voi käyttää varhaiskasvatuksessa tai perheiden ja pienryhmien kanssa työskentelyssä. Kirjan menetelmät ovat lapsilähtöisiä, toiminnallisia ja selviytymistä tukevia. Lapset oppivat vertaisryhmissä ja tutun aikuisen kanssa yhdessä pohtien ja harjoitellen. Aineisto sisältää myös uudistetun osion ammattilaisille tilanteisiin, joissa herää huoli lapsen turvallisuudesta.

Lapsen vahvistava kohtaaminen; Kati-Pupita Mattila

Kirja kuvaa lapsen hyvää ja vahvistavaa kohtaamista turvallisen aikuisen kanssa arjen erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä. Kirjan keskeisiä teemoja ovat lapsen persoonan kunnioittaminen ja lapsen arvon ymmärtäminen. Kirjassa käsitellään myös arvokasvatusta, aikuisen esimerkillisyyttä sekä kulttuurissamme ja elämäntavassamme muodostuvia haasteita lapsen vahvistavalle kohtaamiselle.

Varhaiskasvatusta ammattitaidolla; Mervi Järvinen, Anne Laine, Kirsi Hellman-Suominen

Varhaiskasvatusta ammattitaidolla on käytännönläheinen perusteos alle kouluikäisen lapsen varhaiskasvatuksesta. Kirjan lähtökohtana on laadukkaalle varhaiskasvatustyölle ominainen lapsi- ja perhelähtöisyys. Keskeisiä teemoja kirjassa ovat vuorovaikutus, kontekstuaalisuus ja kasvatuskumppanuus. Lisäksi painotetaan onnistunutta ohjausta,

suunnitelmallisuutta ja turvallista kasvatusympäristöä osana lapsen hyvinvointia. Myös monikulttuurisuus ja erityinen tuki käsitellään kirjassa.

Hyvä päivähoito; Pirjo-Leena Koivunen

Tässä kirjassa käsitellään tyypillisiä päivähoiton tilanteita, jotka voidaan toteuttaa niin, että toiminnan laatu paranee. Kirjassa tuodaan esiin lasten kehityksellisiä pulmia ja toimintamalleja, jotka soveltuvat kaikille lapsille mutta toimivat myös kuntouttavana toimintana. Päivähoidon arki on täynnä lapselle tärkeitä hetkiä ja tapahtumia. Arjen ohjaamisessa kasvattajalta vaaditaan monenlaista osaamista, kiinnostusta ja myönteistä suhtautumista haastavan työn hoitamisessa.

Villit ja kiltit; Outi Ylitapio-Mäntylä

Kirja herättelee kasvattajia pohtimaan omia toimintamallejaan sukupuolisen tasa-arvon edistäjinä. Sukupuolisensitiivisessä kasvatuksessa ei tavoitella sukupuolineutraaliutta, vaan pyritään siihen, että jokainen lapsi saa olla omanlaisensa. Tavoitteena on tarjota lapselle monipuolisia mahdollisuuksia sekä ottaa huomioon lapsen persoona eikä asettaa häntä tiettyihin sukupuolirooleihin.

Huomaa hyvä! ; Lotta Uusitalo-Malmivaara, Kaisa Vuorinen

Kirja antaa välineet vahvuusopetuksen toteuttamiseen. Kirjassa esitellään tärkeimmät luontevahvuudet ja kerrotaan, missä niiden käyttöä voi havaita ja miten niitä voi vahvistaa harjoitusten avulla. Kirjaan liittyy myös Huomaa hyvä!- kortit.

Lapsen mieli; Elina Marjamäki, Susanna Kosonen, Soile Törrönen

Lapsen mieli -kirja innostaa ja rohkaisee pienten lasten kanssa työskenteleviä tiedostamaan mielenterveyden merkityksen hyvinvoinnille. Kirjassa on leikki-, liikunta-, musiikki- ja kuvataideharjoituksia, jotka antavat mahdollisuuksia tutustua mielenterveyden eri teemoihin yhdessä lasten kanssa.

Häijyherneitä ja lempeyslientä; Kirsi Liuska, Tiina Turunen

Häijyherneitä ja lempeyslientä -teoksessa lapset pääsevät kehittämään taitojaan mitä tulee ristiriitatilanteiden ratkaisemiseen. Kirja tarjoaa luovia ja toiminnallisia menetelmiä, joiden avulla voi harjoitella empatiataitoja sekä pettymysten sietämistä, jotta opittaisiin toimimaan riitatilanteessa rakentavasti. Kirja on tarkoitettu erilaisten ryhmien toimintaan niin varhaiskasvatuksessa kuin alkuopetuksessakin. Teoksessa on yli 80 käytännön harjoitetta.

Tunteesta tunteeseen - ihmismielen tarinat kuvin ja sanoin;

Kyllikki Kerola, Sari Kujanpää, Anja Kallio

Tunteesta tunteeseen - harjoituskirjassa on kuvattuna 104 tunnetta. Piirroskuvassa esitetään tilanne, jonka jälkeen herätetään kysymyksillä keskustelu siitä, missä ja miten kukin tunne on arkielämästä tuttu. Tällä pyritään tunteiden tunnistamiseen, nimeämiseen, ilmaisemiseen ja säätelyn harjoitteluun. Tarkoitettu enemmän jo koulun aloittaneille lapsille, mutta on varmasti myös hyötyä pienimmille tai kasvattajille suunnittelussa yms. Materiaaliin on olemassa ohjaajan opas, jossa käsitellään tunteita laajemmin. Se löytyy internetistä osoitteesta www.edu.fi/oppimateriaalit/tunteestatunteeseen

Haastavat kasvatustilanteet; Liisa Ahonen

Kirja tarjoaa käytännönläheistä tietoa ja ohjeita, kuinka tilanteisiin, joissa lapset käyttävät uhmaakkasti tai liian riehakkaasti, voidaan tarttua päiväkodin arjessa. Haastavana pidetty lapsi ei käyttäydy tarkoituksella hankalasti, vaan tarvitsee aikuisen tukea tunteidensa käsittelyyn. Tähän annetaan kirjassa ymmärrystä sekä keinoja.

Pienen lapsen sosiaalisuus; Liisa Keltikangas-Järvinen

Kirja käsittelee alle kolmevuotiaan lapsen sosiaalisuutta ja sosiaalisten taitojen kehitystä. Kirja sisältää tärkeän näkökulman: päivähoito on mahdollista rakentaa niin, että se tukee lapsen kehitystä eikä aiheuta stressiä

Hyvää mieltä ja tunnetaitoja; Päivi Niemi

Hyvää mieltä & tunnetaitoja on monipuolinen työkalupakki jokaiselle, joka haluaa vahvistaa itsetuntoaan ja kehittää tunnetaitojaan. Teksti on helppotajuista ja siinä perehdytään monimutkaisten psykologisten ja psykofyysisten ilmiöiden kuten itsetunnon, tunteiden ja tunteiden käsittelyn termistöön. Kirjassa on paljon aiheisiin liittyviä helppoja ja hyödyllisiä harjoituksia. Sisältää muistitikun, jossa on ääneen luettuja rentoutus- ja tunnetaitoharjoituksia sekä niihin liittyvää musiikkia ja kuvitusta.

Tunteiden psykologia; Lauri Nummenmaa

Kirja käsittelee tunteiden psykologiaa ja vastaa moniin tunteisiin liittyviin kysymyksiin, kuten miksi tunteilla on ihmiseen niin suuri vaikutus tai mitä hyötyä on tunneraktioista toimintamme kannalta jne.

Ihastuttavat, vihasuttavat tunteet; Marja Kokkonen

Kirja käsittelee tunteiden säätelyä ihmisen elinkaaren ja eri elämänvaiheiden aikana. Kirja tutustuttaa lukijan ihmiselämän kannalta merkittäviin tunteiden säätelyn keinoihin. Tämä tapahtuu eri-ikäisten ihmisten kanssa käytyihin keskusteluihin ja kirjoitettuihin kirjeisiin pohjautuvien kuvausten avulla. Kirja johdattaa oivalluksiin, joiden avulla on helppo saavuttaa tasapainoinen tunne-elämä sekä tukea myös muita sen saavuttamisessa.

Tunnista temperamentit; Tony Dunderfelt

Tony Dunderfelt on luonut psykologian tutkimuksiin perustuvan, helposti sovellettavan ja käytännönläheisen menetelmän, jonka avulla voi oivaltaa miten ja miksi ihmiset toimivat. Kirjoittaja esittelee temperamentit väreinä,

joiden avulla tunnistaa helposti erilaisten persoonallisuustyylien ominaispiirteet ja oppii toimimaan rakentavalla tavalla muiden kanssa. Tämän teoksen avulla itsetuntemus paranee ja yhteistyötaidot kehittyvät.

Hyvä itsetunto; Liisa Keltikangas-Järvinen

Kirjassa tarkastellaan itsetunnon kehittymistä ja pohditaan, miten vanhemmat ja kasvattajat voivat antaa kasvavalle lapselle kunnan kasvualustan. Kirja käsittelee enemmän koulumaailmassa annettavaa kasvatusta, mutta samoja periaatteita voi soveltaa myös päiväkotiin. Kirja onkin tarkoitettu kaikille vanhemmille ja ammattikasvattajille ja myös aikuisille oman itsensä tutkiskeluun.

Tunneällyn ja sisäisen vahvuuden kehittäminen; Lantieri Linda

Kirja on ensimmäinen suomenkielinen mindfulness-ohjelmaan pohjaava opas, jonka avulla voidaan kiinnittää huomiota lasten ja nuorten kehityksen tukemiseen. Kirjassa käydään läpi harjoitteita, joita voi kokeilla kotona omien lasten kanssa tai käyttää päivähoitossa. Kirjassa on mukana myös viimeisimpiä kasvatustieteellisiä painotuksia sekä neurotieteellistä ymmärrystä aivojen kehittymisestä sekä läpi elämän jatkuvasta muovautuvuudesta.

Tunne tunteesi; Katja Myllyviita

Kirja antaa lukijalle apuvälineet tunnistaa tunteisiin liittyviä vaikeuksia, kohdata hankaliksi koettuja tunteita ja hyödyntää tunteiden tarkoituksenmukaisuutta omassa elämässä monella eri osa-alueella. Kirjassa on harjoituksia, jotka auttavat rauhoittumaan ja säätelemään tunteita.

Menetelmävinkkejä ja muuta materiaalia:

Huomaa hyvä! –toimintakortit; Lotta Uusitalo-Malmivaara, Kaisa Vuorinen

Näissä korteissa vahvuusvaris johdattaa lapset ja nuoret löytämään omat luontevahvuutensa. Toimintakorteissa on listattu ja esitelty 26 luontevahvuutta sekä miten ne voi havaita ja kuinka niitä voi vahvistaa itsessään. Kortit ovat lisä Huomaa hyvä! –kirjaan ja niitä voi käyttää joko yksittäin tai yhdessä.

Nallekortit (Pesäpuu ry)

Nallekortit ovat kortteja, joissa jokaisessa on karhu, joka ilmentää jotakin tunnetta tai persoonallisuuden piirrettä. Kortteja voi käyttää keskustelun tukena hieman vanhempien lasten tai lasten vanhempien kanssa kun jutellaan perhe-elämästä, ihmissuhteista tai tunteista jne.. Korttien avulla voi myös käydä päiväkotikäisten kanssa eri tunteita läpi ja nimetä niitä yhdessä sekä pohtia mistä eri tunteet johtuvat. Mukana kattavat korttien käyttöön opastat ohjeet.

Tunteet tutuiksi – tehtäväkortit (PS-Kustannus)

Korttisarjan avulla opitaan nimeämään perustunteita ja havainnoimaan tunteiden kirjoja. Kortit ovat reilunkokoiset ja värikkäät ja sisältävät runoja tunteista. Mukana käyttöohjevihko. Korteissa on kolme sarjaa, joissa opetellaan tunnistamaan ja nimeämään tunteita, harjoitellaan tulkitsemaan sosiaalisia tilanteita sekä mietitään erilaisia toimintavaihtoehtoja eri tilanteissa.

Vahvuuskortit (Pesäpuu ry)

Vahvuuskorteissa on kuvattu eläimiä, ja jokaisessa kortissa esiintyy tekstinä jokin vahvuus. Korttien tarkoituksena on tukea lapsen itsetuntoa, luoda mahdollisuuksia positiiviseen muutokseen lapsen kyvyssä hahmottaa omia

vahvuuksiaan ja opettaa selviytymiskeinoja. Näiden seikkojen kautta onnistuu lapsen voimavaraistaminen.

Tunnesäätikortit (Pesäpuu ry)

Tunnesäätikorttien tarkoituksena on auttaa lasta hahmottamaan omaa tunnetilaansa ja toimia keskustelunavaajana sille, miten lapsella on mennyt esimerkiksi tänään, eilen illalla tms. Tunnesäätiloja korteissa kuvaavat aurinko, puolipilvinen, sade ja ukkonen.

Mahti-tunnekortit:

http://www.kvtl.fi/contentimages/Projektit/Mahti/MAHTI_tunnekortit_tulostusversio.pdf

Vahvuuskortit- Suomen Mielenterveysseura:

http://www.mielenterveysseura.fi/sites/default/files/materials_files/vahvuuskortit_0.pdf **Käyttöohjeet vahvuuskortteihin;**

http://www.mielenterveysseura.fi/sites/default/files/materials_files/ohjeet_korttien_kayttoon.pdf

Kissanpäivät (Pesäpuu ry)

Kissanpäivät on tunnemuistipeli, joka auttaa tunteiden nimeämisessä, ilmaisun opettelussa sekä oman arjen kulun kuvaamisessa. Pakkaus sisältää 12 korttiparia (24 korttia), joissa on kissoja ilmentämässä eri tunteita. Kortteihin on kirjoitettu tunteiden nimet. Mukana tulee pieni ohjekirja, jossa on kerrottu eri tapoja käyttää kortteja. Kortit soveltuvat päivähoito- ja ala-asteikäisille.

Ville Vilkastuksen tunneseikkailu (Pesäpuu ry)

Tunnetarina, jossa käydään läpi pienen gorillan päivä käsittelemällä mm. mitä tunteet saavat kehossa aikaan. Kirjassa on luokkuja, jotka johdattavat lapset tunnistamaan yhteensä 10 eri tunnetta sekä jakamaan niihin liittyviä kokemuksia. Ville Vilkastuksen tarinaan samaistumalla lapsella on

madollisuus päästä kosketuksiin myös omien tukahdutettujen tunteiden kanssa.

Hyvä minä – tutkimusretki itsetuntoon; Mervi Juusola

Hyvä minä on itsetuntoon liittyvä puuhakirja 4-11 -vuotiaille. Kirjassa on yli 100 värikästä harjoitusta, ja ne opastavat retkelle, jonka aikana omat vahvuudet, tunteet, hyvä kaveruus ja puolensa pitämisen taito tulevat tutuksi.

Tunteiden aakkoset; Mervi Juusola, Jonna Koski

<https://www.mielenvoimaa.net/tunteiden-aakkoset>

Tunteiden aakkoset on tarina, joka tekee tunnesanat tutuksi ja ohjaa pohdiskelemaan hyviä sosiaalisia taitoja. Tarinassa on yli 50 tunnetaitojen pohdintatehtävää.

”Askeleittain” ja ”Pienin askelin”- ohjelmat

Askeleittain-opetusohjelma on suunnattu päiväkodeille sekä kouluille päiväkotii-ikäisestä viidesluokkalaiseen asti. Sen avulla voidaan opettaa empatiataitoja, ongelmanratkaisutaitoja sekä tunteiden säätelyä. Ohjelmassa on mallinnettu rakentavia tapoja olla vuorovaikutuksessa eri ihmisten kanssa.

Pienin Askelin on päivitetty versio Askeleittain-opetusohjelman päiväkotii- ja esikouluikäisille suunnatusta sisällöstä. Pienin Askelin -ohjelmassa on otettu huomioon myös nelivuotiaita nuoremmat lapset. Ohjelmassa on uusi osa, joka käsittelee oppimistaitoja. Siinä on mallinnettu miten oppimistaitoja voidaan tukea, huomioiden viimeisin tutkimustieto alalta. Ohjelma tähtää siihen, että esikouluun ja kouluun siirtyvillä lapsilla olisi mahdollisimman hyvät valmiudet omaksua uusia asioita. *<http://www.hogrefe.fi/testit/askeleittain/>*

Muksuoppi ja vastuunportaat

Ben Fuhrmanin ja Tapani Aholan Muksuoppi on Suomessa kehitetty kansainvälisesti arvostettu ratkaisukeskeinen pedagoginen menetelmä, josta

on hyötyä kun pyriään voittamaan kaikenlaisia psyykkisiä ongelmia lasten keskuudessa. Menetelmässä on 15 askelta ja se on selkeä sekä helppo oppia. Menetelmää voi käyttää soveltavasti päiväkodissa vaihdellen osallistujamäärää vaihtelevasti yhden tai usean lapsen tai ryhmän välillä.

<http://www.muksuoppi.fi/>

Vastuunportaat- menetelmän autta lapsia oppimaan myönteistä vastuunottoa omasta käyttäytymisestään. Esikouluikäisillä Vastuunportaat toimii jo hyvin, ja erityisesti oman kielteisen teon hyvittäminen toiselle osapuolelle saa lapsen todella ottamaan vastuuta. <http://www.kidsskills.org/fin/vastuunportaat/>

Tunnetaitojen oppimateriaali kasvatukseen ja erityiskasvatukseen;

ohjaajan opas harjoituskirjaan: Kyllikki Kerola, Sari Kujanpää & Anja Kallio

http://www.edu.fi/tunteesta_tunteeseen

Perustunteet – kuvio (kieli englanti)

<https://drive.google.com/file/d/0B5r5cmCxSWpZTnMtb0lpTkhGOFE/view?pref=2&pli=1>

Tunnesanalista (kieli englanti)

<http://www.wasatchfamilytherapy.stfi.re/archives/27325?sf=xzavayg#ab>

AV-arkin (suomalaisen mediataiteen keskus) tunnekasvatusmateriaali;

Miltä tuntuu- taide tunnekasvatuksen tukena [http://www.av-](http://www.av-arkki.fi/uutiset/educa2017/)

[arkki.fi/uutiset/educa2017/](http://www.av-arkki.fi/uutiset/educa2017/)

Tunne-etsivät- tietokonepeli Opetushallituksen sivuilla

http://www.edu.fi/verkko_oppimateriaalit/tunne-etsivat

Muita hyödyllisiä sivustoja:

(CSEFEL eli Center of the Social and Emotional Foundations for Early

Learning) Sivuilta löytyy käytännön tietoa, joka pohjaa tutkimuksiin, siitä

miten lasten tunnetaitoja sekä sosiaalisia taitoja voidaan kehittää lasten erilaisissa toimintaympäristöissä, kuten päivähoitossa ja kotona. Sivut sisältävät myös kuvausta siitä, millaiset interventiot ja strategiat ovat parhaiten toimivia. Täältä löytyy erilaisia keinoja haasteellisten lasten kanssa työskentelyyn. Kielenä englanti.

<http://csefel.vanderbilt.edu/resources/strategies.html#tools>

<https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet>

<http://www.vaestoliitto.fi/>

<https://www.pelastakaalapset.fi/>

<http://www.mll.fi/>

<http://www.jyvaskyla.fi/sosiaalipalvelut/perhekompassi>

<http://www.pesapuu.fi/>

<http://verkkokauppa.pesapuu.fi/>

<https://www.ps-kustannus.fi/>

<https://fi.pinterest.com/>

Tähän voi lisätä omia hyödyllisiä sivustoja: